

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105004/B/2019/ 36103158106628356

OCHRANA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA ARKTÍDY:
MEDZINÁRODNÉ A REGIONÁLNE REŽIMY

Bakalárska práca

2019

Lenka Mestická

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

OCHRANA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA ARKTÍDY:
MEDZINÁRODNÉ A REGIONÁLNE REŽIMY
Bakalárska práca

Študijný program: Medzinárodné ekonomické vzťahy
Študijný odbor: Medzinárodné ekonomické vzťahy
Školiace pracovisko: Katedra medzinárodného práva
Vedúci záverečnej práce: Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD.

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že som predkladanú záverečnú prácu vypracovala samostatne a uviedla som všetky použité zdroje.

V Bratislave, dňa 29.04.2019

.....

Lenka Mestická

POĎAKOVANIE

Chcela by som sa týmto spôsobom poďakovať vedúcej mojej záverečnej práce Ing. Mgr. Dorote Harakaľovej, PhD. za pomoc a ochotu pri písaní práce. Zároveň sa jej chcem poďakovať za jej trpezlivosť, ľudský prístup, cenné rady a konštruktívne pripomienky.

ABSTRAKT

MESTICKÁ, Lenka: *Ochrana životného prostredia Arktídy: medzinárodné a regionálne režimy*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodného práva. – Vedúci záverečnej práce: Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD. Bratislava: FMV EU, 2019, 56 strán.

Cieľom tejto bakalárskej práce je analyzovať mieru ochrany Arktídy z pohľadu medzinárodného práva a regionálnych režimov. V práci sa venujeme vybraným problémom, ktorým v súvislosti s tým čelí. Práca obsahuje jeden obrázok, ktorý nám pomáha pochopiť porovnanie vymedzení určenia hraníc Arktídy. Práca pozostáva zo štyroch kapitol. Obsahom prvej kapitoly je analýza nárokov jednotlivých arktických štátov na niektoré časti územia Arktídy. Druhá kapitola približuje ciele práce a metodiku jej skúmania. Tretia kapitola charakterizuje najprv medzinárodnú ochranu životného prostredia vo všeobecnosti, ďalej stručný historický vývoj ochrany životného prostredia Arktídy, potom právny režim Arktídy s prihliadnutím na normy medzinárodného morského a environmentálneho práva a medzinárodnú ochranu ľudských práv pôvodných obyvateľov Arktídy, a potom aj na správnu regionálnu ochranu životného prostredia v tejto oblasti. Záverečná kapitola práce analyzuje dva vybrané aspekty ochrany životného prostredia Arktídy, a to ochranu polárnych medveďov a reguláciu rybolovu. Výsledkom je, že práca ponúka náhľad do problematiky ochrany životného prostredia Arktídy s podrobnejšou analýzou uvedených vybraných aspektov.

Kľúčové slová: Arktída, ochrana životného prostredia, právny režim Arktídy

ABSTRACT

MESTICKÁ, Lenka: *The Arctic environmental protection: international and regional regimes*– University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Law. – Supervisor: Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD. Bratislava: FMV EU, 2019, 56 pages.

The aim of this Bachelor thesis is to analyse the scope of the Arctic environmental protection from the point of view of the international law and regional regimes. In this final thesis we are focusing on analysis of some chosen aspects related thereto. The thesis includes one picture, that helps us understand the comparison of the delimitation of the boundaries of the Arctic. The thesis consists of four chapters. The first chapter consists of the analysis of claims of individual Arctic states on some parts of the Arctic territory. The second chapter elaborates the aims of the thesis and the methodology of its research. The third chapter characterizes firstly international environmental protection in general, then brief historical development of the Arctic environmental protection, then legal framework of the Arctic emphasizing the legal norms of international law of the sea, international environmental law, and international human rights protection of the Arctic indigenous people, and then the administration as well as the regional environmental protection of this region. The final chapter of the thesis deals with two chosen aspects of the Arctic environmental protection, namely the protection of polar bears and the regulation of fisheries. The conclusion is that the thesis provides the overview of the issue of the Arctic environmental protection with closer analysis of the above mentioned selected issues.

Key words: Arctic, environmental protection, legal regime of the Arctic

OBSAH

Zoznam skratiek	8
Úvod	11
1 Územie Arktídy a územné nároky štátov	13
1.1 Definičia a teritoriálne vymedzenie Arktídy	13
1.2 Nároky štátov na územie Arktídy	15
2 Ciele a metodika práce	18
3 Ochrana životného prostredia Arktídy na medzinárodnej úrovni	20
3.1 Medzinárodné environmentálne právo	20
3.1.1 <i>Pramene medzinárodného environmentálneho práva</i>	<i>21</i>
3.1.2 <i>Základné princípy medzinárodného environmentálneho práva</i>	<i>25</i>
3.1.3 <i>Medzinárodné inštitúcie a organizácie ochrany životného prostredia.....</i>	<i>26</i>
3.2 Historický vývoj ochrany Arktídy	28
3.3 Právny režim Arktídy	29
3.3.1 <i>Medzinárodné morské právo v arktickej oblasti.....</i>	<i>30</i>
3.3.2 <i>Medzinárodná ochrana životného prostredia v arktickej oblasti</i>	<i>33</i>
3.3.3 <i>Medzinárodná ochrana ľudských práv v arktickej oblasti</i>	<i>36</i>
3.4 Správa Arktídy a ochrana životného prostredia na regionálnej úrovni.....	37
3.4.1 <i>Arktická rada</i>	<i>38</i>
3.4.2 <i>Euro-arktická rada a Regionálna rada Barentsovho mora.....</i>	<i>40</i>
3.4.3 <i>Európska Únia</i>	<i>41</i>
4 Vybrané problémy ochrany životného prostredia Arktídy	43
4.1 Ochrana polárnych medved'ov	43
4.2 Rybolov	45
Záver	49
Zoznam použitej literatúry	51

Zoznam skratiek

- ACAP – Arktický akčný program pre kontaminácie (Arctic Contaminants Action Program) – pracovná skupina Arktickej rady
- ACPB – Dohoda o zachovaní polárnych medveďov (Agreement on the Conservation of Polar Bears)
- AEPS – Arktická stratégia ochrany životného prostredia (Arctic Environmental Protection Strategy)
- AMAP – Arktický monitorovací a posudzovací program (Arctic Monitoring and Assessment Programme) – pracovná skupina Arktickej rady
- ASCOBANS – Dohovor o spolupráci pri zachovaní malých kitovcov v Baltickom a Severnom mori (Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas)
- BEAC - Euro-arktická rada Barentsovho mora (Barents Euro-Arctic Council)
- BRC – Regionálna rada Barentsovo mora (Barents Regional Council)
- CAFF – Zachovanie arktickej flóry a fauny (Conservation of Arctic Flora and Fauna) – pracovná skupina Arktickej rady
- CAOFA – Dohoda o strednej časti Severného ľadového oceánu (Agreement to Prevent Unregulated High Seas Fisheries in the Central Arctic Ocean)
- CBD – Dohovor o biologickej diverzite (Convention on Biological Diversity)
- CITES – Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)
- CLCS – Komisia pre hranice kontinentálneho šelfu (Commission on the Limits of the Continental Shelf)
- CMS – Dohovor o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov (Convention on Migratory Species)
- EEA – Európska agentúra pre životné prostredie (European Environmental Agency)
- EK – Európska Komisia
- EMEP – Program spolupráce pre monitorovanie a vyhodnocovanie diaľkového šírenia látok znečisťujúcich ovzdušie v Európe (European Monitoring and Evaluation Programme)

- EPPR – Núdzová prevencia, pripravenosť a reakcia (Emergency Prevention, Preparedness and Response) – pracovná skupina Arktickej rady
- EÚ – Európska únia
- FSA – Dohoda o uplatňovaní ustanovení Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. decembra 1982 o ochrane a využívaní transzonálnych populácií rýb a populácií rýb migrujúcich na veľké vzdialenosti (United Nations Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks)
- ICCPR – Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (International Covenant on Civil and Political Rights)
- ICESCR – Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)
- IMO – Medzinárodná námorná organizácia (International Maritime Organization)
- IPCC – Medzivládny panel pre klimatické zmeny (Intergovernmental Panel on Climate Change)
- ISA – Medzinárodná organizácia pre morské dno (International Seabed Authority)
- IUCN – Medzinárodná únia na ochranu prírody a prírodných zdrojov (International Union for Conservation of Nature)
- MARPOL – Medzinárodný dohovor o zabránení znečisťovaniu z lodí (International Convention for the Prevention of Pollution from Ships)
- NASCO – Organizácia na ochranu lososov severného Atlantiku (North Atlantic Salmon Conservation Organization)
- NEAF – Komisia pre rybolov v severnom Atlantiku (North-East Atlantic Fisheries Commission)
- NGO – mimovládna organizácia (non-governmental organization)
- OSN – Organizácia spojených národov
- OSPAR – Dohovor o ochrane morského životného prostredia v severovýchodnom Atlantiku (Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic)
- PAME – Ochrana arktického morského prostredia (Protection of the Arctic Marine Environment) – pracovná skupina Arktickej rady
- PBSG – Špecializovaná skupina na polárne medvede (Polar Bear Specialist Group)

- Polárny kódex – Medzinárodný kódex pre lode, ktoré pôsobia v polárnych vodách
- SDWG – Pracovná skupina pre udržateľný rozvoj (Sustainable Development Working Group) – pracovná skupina Arktickej rady
- SOLAS – Medzinárodný dohovor o bezpečnosti ľudského života na mori (International Convention for the Safety of Life at Sea)
- SSC – Komisia pre prežitie druhov (Species Survival Commission) Medzinárodnej únie na ochranu prírody a prírodných zdrojov
- UNCLOS - Dohovor Organizácie spojených národov o morskom práve (United Nations Convention on the Law of the Sea)
- UNEP – Program OSN pre životné prostredie (United Nations Environment Programme)
- USA – Spojené štáty americké
- WMO – Svetová meteorologická organizácia (World Meteorological Organization)

Úvod

Oblasť Arktídy je územím s globálnym významom, a to najmä kvôli svojej strategickej polohe, zásobám nerastných surovín či bohatej biologickej diverzite. Arktída je však významná aj kvôli tomu, že napomáha udržiavať svetovú klímu v rovnováhe. Ide o oblasť v okolí severného pólu, ktorá je tvorená najmä ľadovou pokrývkou. Severný ľadový oceán zohráva významnú úlohu pri odrážaní slnečných lúčov naspäť do vesmíru, a tak napomáha udržiavať stabilnú teplotu Zeme. Taktiež má dôležitú úlohu pri cirkulácii svetových oceánskych prúdov a distribúcii chladnej a teplej vody okolo sveta.

Na rozdiel od Antarktídy, ktorú tvorí kontinent obklopený oceánom, Arktídu tvorí oceán obklopený tromi kontinentmi (Európa, Ázia a Severná Amerika). Na týchto kontinentoch sa rozprestiera 5 štátov, ktoré na základe noriem medzinárodného morského práva majú nárok na niektoré časti morí a oceánov. Jedná sa o arktické štáty, ktorými sú konkrétne Dánsko (Grónsko, Faerské ostrovy), Kanada, USA, Rusko a Nórsko. Tieto štáty sa v užšom zmysle podieľajú na správe arktického územia, ale v širšom zmysle možno za arktické štáty považovať aj Island, Fínsko a Švédsko. Všetky sa totiž ako členovia Arktickej rady spolu s ostatnými aktérmi podieľajú na riešení spoločných záležitostí Arktídy.

Najväčšou výzvou, ktorej v súčasnosti arktická oblasť čelí, sú klimatické zmeny. Tieto spôsobili za posledných pár desaťročí takmer dvojnásobné zvýšenie teploty v tejto oblasti. Roztápanie ľadovcov zapríčini menej odrážania slnečných lúčov naspäť do vesmíru a tým pádom sa viac tepla absorbuje do oceánu a iba zvýši globálne otepľovanie. Tieto zmeny nepriaznivo vplyvajú aj na faunu, flóru a pôvodné obyvateľstvo Arktídy. Preto je téma ochrany životného prostredia v tejto oblasti veľmi aktuálnou a oprávnené aj diskutovanou na národnej, regionálnej aj medzinárodnej úrovni.

Cieľom tejto práce teda je poskytnúť prehľad stavu ochrany životného prostredia Arktídy a analyzovať niektoré vybrané problémy, ktorým v súvislosti s tým čelí. Tiež sme sa zamerali na analýzu jednotlivých právnych nástrojov, či už v *hard law* alebo *soft law* podobe, ako aj na to, ktorí aktéri sa na správe tejto oblasti a jednotlivých aspektov podieľajú. Po formálnej strane je práca rozdelená do troch kapitol, ktoré sú ďalej rozdelené na podkapitoly.

V prvej kapitole bakalárskej práce sme považovali za vhodné odpovedať si na základné otázky a zamerať sa na vysvetlenie toho, čo vlastne Arktída je, čo je pre ňu charakteristické a komu patrí. Venovali sme sa zadefinovaniu pojmu Arktídy a jej

teritoriálnemu vymedzeniu. Na účely tejto práce sme však zvolili univerzálne vymedzenie jej územia, keďže odpoveď na túto otázku nie je úplne jednoznačná. Následne sme analyzovali nároky štátov na územie Arktídy vrátane sporov medzi jednotlivými štátmi, pretože status tohto územia je v medzinárodnom práve a v medzinárodných vzťahoch stále sporný.

Druhá kapitola je najobširnejšou časťou práce. Zamerali sme sa v nej na pokrytie vcelku širokej problematiky, a to ochrany životného prostredia Arktídy. Najprv sme sa v tejto kapitole zamerali na teoretický úvod do problematiky ochrany životného prostredia v medzinárodnom práve vo všeobecnosti, a to priblížením základných dokumentov a princípov medzinárodného environmentálneho práva. Pri každom dohovore sme sa snažili poskytnúť aj informáciu o jeho aplikovateľnosti na arktické územie. Ďalej sme pokračovali stručným historickým vývojom ochrany životného prostredia Arktídy, aby sme sa v tretej podkapitole mohli venovať normám medzinárodného práva, ktoré sa v súčasnosti na túto oblasť aplikujú. Posledná časť druhej kapitoly je zameraná na opísanie jednotlivých aktérov, ktorí sa podieľajú na rozhodovaní o arktických záležitostiach.

Tretia a zároveň posledná kapitola sa sústreďuje na analýzu vybraných problémov ochrany životného prostredia Arktídy, a to konkrétne na ochranu niektorých druhov živočíchov s dôrazom na polárne medvede, a na reguláciu rybolovu. Ochrana rýb je tiež súčasťou ochrany životného prostredia ako takého, keďže reguláciou rybolovu by sa malo zabrániť nadmernému rybolovu, ktorý by mohol viesť k zníženiu počtu rýb a následným negatívnym vplyvom na fungovanie ekosystému a na životné prostredie ako také. S prihliadnutím na rozsah práce sme sa zamerali len na tieto dva vybrané problémy ochrany životného prostredia Arktídy.

1 Územie Arktídy a územné nároky štátov

1.1 Definícia a teritoriálne vymedzenie Arktídy

V medzinárodnom práve neexistuje všeobecne uznávaná definícia územia Arktídy, veľmi pravdepodobne práve z dôvodu, že toto územie je ťažko jednoznačne zadefinovať aj odborníkmi. Existuje viacero spôsobov, akými je územie Arktídy zadefinované a v zásade sa odvíja od tej-ktorej vednej disciplíny. Územie Arktídy je polárny región Zeme, ktorý obklopuje severný pól a je tvorené najmä Severným ľadovým oceánom. Problematické je preto určiť najmä južnú hranicu tohto územia. Vzhľadom na rôznorodosť vedných disciplín zaoberajúcich sa výskumom Arktídy, či už z hľadiska biológie, klimatológie, politológie, medzinárodného práva, sociológie alebo oceánografie, je však aj vyhovujúce, že neexistuje jej univerzálne aplikovateľná definícia. Každý vedný odbor si tak môže ohraničenie tohto územia prispôbiť objektu svojho výskumu.

V rámci tejto práce by sme však radi uviedli tie najpodstatnejšie spôsoby definovania hraníc územia Arktídy. Jedným z týchto spôsobov, ktorý je široko používaný a akceptovaný, je ohraničenie Arktídy podľa teploty jej územia, a to konkrétne na základe 10°C letnej izotermy. Izoterma je pritom chápaná ako čiara spájajúca miesta s rovnakou teplotou, preto je aj izotermická geografická mapa užitočná pri definovaní území s podobnou teplotou, ktorým je napríklad aj Arktída. V tomto prípade to znamená, že územie Arktídy tvoria oblasti, v ktorých je priemerná teplota v najteplejšom mesiaci (júli) 10°C.¹

Ďalší spôsob definovania územia Arktídy je na základe jej ekologickej hranice – a to podľa hornej hranice lesa (*anglicky treeline*), ktorá označuje najsevernejšie miesta, kde ešte rastú stromy. Táto hranica rozdeľuje územie tundry a tajgy (boreálny les). Tundra je bióm s typickými nízkymi teplotami a krátkym vegetačným obdobím, ktorého vegetáciu tvoria najmä poloker, šachor, tráva, machy a lišajníky rastúce na permafroste. Permafrostom je „pôda, ktorá je zmrznutá nepretržite najmenej dva roky“². Boreálny les pozostáva hlavne z ihličnatých a chladu odolných stromov, ako napríklad smrek, jedľa, borovica

¹ KRIWOKEN, Lorne. Environmental change in the Arctic region. In: STEPHENS, Tim – VANDERZWAAG, David L. (ed.). *Polar Oceans Governance in an Era of Environmental Change*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited, 2014, s. 45. ISBN 978 1 78195 544 4, s. 45.

² DORLING KINDERSLEY. *Zem*. Bratislava : Ikar, 2004. 520 s. ISBN 80-551-0796-3, s. 342.

a smrekovec.³ Definovanie hranice Arktídy na základe hornej hranice lesa je výhodné najmä z toho dôvodu, že je ľahko rozoznateľné a určiteľné.

Nanešťastie sú však spôsoby vymedzenia územia Arktídy na základe 10°C letnej izotermy a hornej hranice lesa subjektom značných zmien, a zároveň je veľmi ťažké presne vymedziť ich ohraničenia. Práve kvôli nájdeniu a vymedzeniu presnejšej a objektívnejšej hranice tohto územia je všeobecne akceptovaná definícia územia Arktídy práve taká, že sa za južnú hranicu považuje severný polárny kruh. Táto oblasť zahŕňa všetky hlavné námorné oblasti, a to Severný ľadový oceán, Beringovo more, Beaufortovo more, Barentsovo more, Čukotské more, Karské more, more Laptevovcov a Nórske more.⁴

Na účely tejto práce považujeme definíciu ohraničenia Arktídy na základe severného polárneho kruhu za najobjektívnejšiu a najvhodnejšiu. Pre lepšie predstavenie rozdielov medzi jednotlivými vymedzeniami Arktídy sme poskytli obrázok č. 1, na ktorom sú vyznačené jednotlivé ohraničenia územia.

Obrázok č. 1 – Porovnanie vymedzení určenia hraníc Arktídy

Zdroj: http://kejian1.cmatc.cn/vod/comet/oceans/arctic_metoc/lesson_2_geography.htm#page_1.8.0

³ KRIWOKEN, Lorne. Environmental change in the Arctic region. In: STEPHENS, Tim – VANDERZWAAG, David L. (ed.). *Polar Oceans Governance in an Era of Environmental Change*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited, 2014, s. 45. ISBN 978 1 78195 544 4, s. 45.

⁴ ROTHWELL, Donald R. *The Polar Regions and the Development of International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 514 s. ISBN 0 521 56182 5, s. 24.

1.2 Nároky štátov na územie Arktídy

Arktída je región, ktorý sa rozprestiera na troch kontinentoch – Európa, Ázia a Severná Amerika. Dokopy 5 štátov na týchto kontinentoch je umiestnených tak, že ich pobrežie siaha k Severnému ľadovému oceánu, konkrétne je to Rusko, USA, Kanada, Dánsko a Nórsko. Týchto 5 štátov má dominantný vplyv na správu arktického regiónu. V realite sa ale na správe Arktídy zúčastňujú okrem týchto 5 najvýznamnejších štátov aj Švédsko, Fínsko a Island. Súhrnne tieto štáty možno nazývať ako arktické štáty. Žiadny z týchto štátov sa však nenachádza celým svojím územím v regióne Arktídy, väčšinou sa v tomto regióne nachádzajú len ich severné časti. Samozrejme časť súše, ktorá je súčasťou niektorého z týchto štátov, je územím tohto štátu a prináleží mu.

Okrem toho ale „*územie Arktídy pozostáva z trvale zamrznutých polárnych vôd, ktoré v zmysle medzinárodného práva nepatria pod suverenitu žiadneho štátu*“⁵. Avšak treba podotknúť, že vzhľadom na to, že prevažnú časť Arktídy tvorí oceán a moria, bude sa uplatňovať režim medzinárodného morského práva, a to najmä Dohovor Organizácie spojených národov o morskom práve (*anglicky United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS*). Tento Dohovor obsahuje špecifické ustanovenia týkajúce sa rozdelenia suverenity, jurisdikcie a práv, ktoré záležia na vzdialenosti určitej námornej oblasti od pobrežia štátu, prípadne sú pokračovaním kontinentálneho šelfu daného štátu. Všetky arktické štáty s výnimkou USA sú stranami Dohovoru, ale USA uznáva niektoré časti UNCLOS za medzinárodné obyčajové právo.⁶

Na základe princípov UNCLOS, teritoriálne vody sú súčasťou štátu, sú jeho územím, nad ktorým vykonáva svoju zvrchovanú moc, a môžu byť široké maximálne do 12 námorných míľ od pobrežnej čiary daného štátu.⁷ Príľahlé pásmo môže byť široké maximálne do 24 námorných míľ od pobrežnej čiary a štát v nej môže zabraňovať porušovaniu svojich finančných, imigračných a zdravotných právnych noriem a za tieto porušenia udeľovať tresty.⁸

⁵ VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013. 531 s. ISBN 978-80-7160-412-9, s. 134.

⁶ SALCIDO, Rachael E. Law Applicable on the Outer Continental Shelf and in the Exclusive Economic Zone. IN: *The American Journal of International Law*. 2010, Volume 58, s. 407.

⁷ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 3.

⁸ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 33.

Štát si môže vyhlásiť aj výlučnú ekonomickú zónu do 200 námorných míľ od pobrežnej čiary, v rámci ktorej má právo, *inter alia*, na exploatáciu živých či neživých zdrojov a morského dna.⁹ Podľa UNCLOS si štát môže vytvoriť aj alternatívu využívania kontinentálneho šelfu, v rámci ktorého si za určitých podmienok môže nárokovať morské dno aj za hranicou 200 námorných míľ spadajúcich do výlučnej ekonomickej zóny. Kontinentálny šelf však môže byť určený maximálne do 350 námorných míľ od pobrežnej čiary.¹⁰ Arktické štáty sa túto možnosť snažia využiť najmä z dôvodu predpokladaných ložísk nerastných surovín. Po podpise UNCLOS bola ustanovená Komisia pre hranice kontinentálneho šelfu (*anglicky Commission on the Limits of the Continental Shelf, CLCS*), ktorá sa má zaoberať takýmito návrhmi štátov. Zvyšné časti oceánu či morí sa potom v zmysle UNCLOS považujú za šíre more, ktoré nespadá pod jurisdikciu žiadneho štátu a spravujú sa ustanoveniami VII. časti UNCLOS.

Aplikácia ustanovení UNCLOS viedla aj k niekoľkým sporom medzi arktickými štátmi, ako napríklad spor medzi Kanadou a Dánskom o Hansov ostrov, spor medzi Kanadou a USA o hranice v Beaufortovom mori, spor medzi Ruskom a USA o hranice v Čukotskom mori a v Severnom ľadovom oceáne, spor medzi USA a Kanadou o ostrov Machias Seal, a ďalšie.¹¹ Zaujímavým je aj spor a právne postavenie Špicberských ostrovov na základe Špicberskej dohody z roku 1920, v ktorej bola uznaná nórska suverenita nad ostrovmi, ale ostatným signatárom zároveň poskytla rovnaké právo na využívanie zdrojov súostrovia. Problematická je interpretácia tejto dohody, keďže Nórsko tvrdí, že právo rovnakého prístupu sa týka len pevniny a teritoriálnych vôd, ale ostatní signatári vzťahujú toto právo aj na ekonomickú zónu a kontinentálny šelf.¹²

Status územia Arktídy je však sporný aj mimo vyššie uvedených konkrétne špecifikovaných sporov. Problematickou záležitosťou bolo to, že niektoré arktické štáty si vyvinuli tzv. teóriu polárnych sektorov založenú na princípe kontinuity svojich území. Väčšina zo štátov Ruska, Kanady, USA, Dánska a Nórska v prvej polovici 20. storočia uznala rozdelenie Arktídy na 5 polárnych sektorov, ktoré sú „*ako sférické trojuholníky, ktorých vrcholom je severný pól a základňou časť pevninského pobrežia štátu, priliehajúca k Severnému ľadovému oceánu. Strany sektora predstavujú poludníky, prebiehajúce*

⁹ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 56 a 57.

¹⁰ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 76 – 85.

¹¹ JANKUV, Juraj. Právny režim Arktídy v kontexte relevantných noriem medzinárodného práva verejného. IN: *SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2016. roč. IV. 91-133s. ISSN 1339-5467, s. 96.

¹² TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana – CIBULKOVÁ, Petra – HAVLOVÁ, Radka – KNOTKOVÁ, Vladimíra. Arktická politika Európskej unie v medzinárodnom kontextu. IN: *Současná Evropa*, 2010. s. 3-30.

krajnými bodmi priebehu severnej časti štátnej hranice krajiny na jej západnej a východnej strane“¹³. Kontinuita územia bola založená na tom, že severné polárne územia ležia v bezprostrednej blízkosti štátov na pobreží Severného ľadového oceánu a väčšina ostrovov je z geologického hľadiska pokračovaním pevniny, pričom na severnej pologuli neexistuje v polárnej oblasti žiadna pevnina. V roku 1925 navrhla využitie princípu sektorov Kanada, ku ktorej sa pridal Sovietsky zväz v roku 1926. Napriek tomu USA túto teóriu neuznali a s rozvojom medzinárodného práva aj stratila na význame.¹⁴

Jednotlivé morské pásma si arktické štáty vymedzujú svojimi jednostrannými aktmi, napriek tomu musí byť vnútroštátna úprava týchto štátov v súlade s medzinárodným právom. Problematickou je možnosť, že zóny vymedzené jednotlivými štátmi sa môžu navzájom prekrývať, najmä ak ide o protiľahlé alebo susediace štáty. UNCLOS uprednostňuje v prvom rade dohodu štátov o delimitácii jednotlivých morských zón.¹⁵

Otázky delimitácie sa vzťahujú najmä na určenie hraníc výlučných ekonomických zón a kontinentálneho šelfu jednotlivých arktických štátov. Ohľadom hraníc výlučných ekonomických zón bolo uzatvorených niekoľko bilaterálnych dohôd, súčasne však stále rezonujú už uvedené otázky vymedzenia hranice medzi USA a Ruskom v Beringovom prielive, USA a Kanady v Beaufortovom mori, Dánska a Kanady o Hansov ostrov, ako aj interpretácie Špicberskej dohody. Čo sa týka delimitácie kontinentálneho šelfu, aj v tejto oblasti existuje niekoľko nedoriešených prípadov. Významným posunom bolo však v roku 2010 uzatvorenie Zmluvy medzi Nórskom a Ruskom o námornom vymedzení a spolupráci v Barentsovom mori a Severnom ľadovom oceáne, ktorou sa vyriešil dlhotrvajúci spor o toto územie.¹⁶

¹³ IŠTOK, Robert. Arktída v geopolitických a politickogeografických súvislostiach. IN: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis: Prírodné vedy: Folia Geographica 19*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, roč. 54, 94 s. ISSN 1336-6157, s. 9.

¹⁴ IŠTOK, Robert. Arktída v geopolitických a politickogeografických súvislostiach. IN: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis: Prírodné vedy: Folia Geographica 19*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, roč. 54, 94 s. ISSN 1336-6157, s. 9.

¹⁵ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 74 a 83.

¹⁶ ONDŘEJ, Jan. Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu. IN: *Právník 6/2014*. Praha. s. 487. ISSN 0231-6625.

2 Ciele a metodika práce

Klimatické zmeny, vyhynutie niektorých druhov živočíchov, ubúdanie ľadovcov a s tým spojené globálne otepľovanie sú v dnešnej dobe diskutovanými témami nielen v bežnom živote, ale aj na úrovni medzinárodného spoločenstva. Nezastupiteľnú úlohu v rámci udržiavania stálej teploty Zeme má práve územie Arktídy, a preto je ochrana jeho životného prostredia dôležitá. V nadväznosti na to je hlavným cieľom práce analyzovať mieru ochrany životného prostredia oblasti Arktídy na úrovni medzinárodnej, ako aj regionálnej, a zároveň bližšie analyzovať niektoré vybrané aspekty tejto ochrany, konkrétne ochranu polárnych medveďov a reguláciu rybolovu.

Na dosiahnutie hlavného cieľa sme si stanovili určité parciálne ciele, ktoré nám majú napomáhať k dosiahnutiu kľúčového cieľa. Týmito čiastkovými cieľmi sú:

- zdefinovanie územia Arktídy
- identifikácia územných nárokov štátov na územie Arktídy
- rozdelenie medzinárodnoprávných noriem a dohovorov týkajúcich sa ochrany životného prostredia
- priblíženie noriem všeobecnej medzinárodnej ochrany životného prostredia a jej aplikácie na územie Arktídy
- identifikácia a analýza medzinárodno-právných noriem, ktoré sú pre územie Arktídy relevantné
- analýza regionálnej správy Arktídy a ochrany životného prostredia na tejto úrovni
- analýza problematiky ochrany polárnych medveďov
- analýza regulácie rybolovu v oblasti Arktídy

Za účelom dosiahnutia všetkých našich parciálnych cieľov sme pracovali najmä s metódou analýzy, kedy sme sa snažili z množstva informácií identifikovať tie najrelevantnejšie. Zamerali sme sa najmä na zber informácií, ktoré sa priamo dotýkajú územia Arktídy. Taktiež sme sa snažili neopomenúť aj všeobecné normy medzinárodnej ochrany životného prostredia, ktoré sa na územie Arktídy aplikujú. V závere práce sme vybrali dva aspekty ochrany životného prostredia Arktídy, ktoré sú podľa nášho názoru významné, a teda sme sa venovali aj bližšej analýze týchto oblastí. Po úvodnom naštudovaní danej problematiky a nazbieraní dostatočného množstva relevantných zdrojov sme skolektivizovali značné množstvo informácií, z ktorých sme vybrali tie najpodstatnejšie.

Pri výbere informácií sme vychádzali najmä zo zahraničných zdrojov. Slovenské zdroje boli ale užitočné v počiatočných fázach, kedy sme sa sústredili hlavne na všeobecné informácie. Vychádzali sme v tomto smere hlavne z vedeckej a odbornej literatúry (učebníc a článkov) zameraných jednak na medzinárodné právo ako také, ale aj na územie Arktídy. V ďalšej fáze sme už však išli viac do hĺbky a analyzovali knihy a články zahraničných autorov. Dôležitou súčasťou bolo aj vyhľadávanie jednotlivých dohôd, ktoré sme však našli väčšinou na internete ako súčasť online depozitára medzinárodných zmlúv, ktorý vedie Sekretariát OSN. Pri dohodách sme sa sústredili nielen na ich záväzné textové znenie, ale častokrát aj na preambulu, kde je možno nájsť sledovaný účel alebo cieľ dohovoru. V nadväznosti na záväzné právne normy sme však uviedli aj niekoľko *soft law* právnych inštrumentov, ktoré nie sú síce právne záväzné, ale pravidlá v nich obsiahnuté sú štátmi reálne dodržiavané, a tým pádom sa stali alebo sa môžu stať súčasťou medzinárodného obyčajového práva. Čo sa týka informácií o jednotlivých medzinárodných organizáciách a inštitúciách, vychádzali sme taktiež vo veľkej miere z oficiálnych informácií zverejnených na ich internetových portáloch.

3 Ochrana životného prostredia Arktídy na medzinárodnej úrovni

S prihliadnutím na vývoj za posledných pár desaťročí, ochrana životného prostredia sa dostáva do povedomia nielen bežných ľudí, ale začína byť diskutovanou témou aj na úrovni medzinárodného spoločenstva. Zvyšujúca sa miera znečistenia, klimatické zmeny vrátane globálneho otepľovania, či vymieranie ohrozených druhov zvierat a tým narúšanie správneho fungovania ekosystému sú problémami, ktoré majú medzinárodný rozmer najmä z dvoch hľadísk. Po prvé, znečistenie produkované aj v rámci jedného štátu má zvyčajne závažný vplyv aj na iné štáty. Po druhé, je zrejmé, že environmentálne problémy nie je možné vyriešiť prostredníctvom samostatne konajúcich štátov.¹⁷

3.1 Medzinárodné environmentálne právo

Vzhľadom aj na vyššie uvedené, medzinárodné pravidlá ochrany životného prostredia sú relatívne mladým odvetvím medzinárodného práva verejného, ktoré sa začalo rozvíjať až v druhej polovici 20. storočia. Prvým medzinárodným judikátom v oblasti environmentálneho práva bolo v roku 1941 arbitrážne rozhodnutie v prípade *Trail Smelter*. Išlo o spor medzi USA a Kanadou kvôli znečisteniu stromov a úrody na území Spojených štátov oxidom siričitým produkovaným kanadskou hutou.¹⁸

Prvým medzinárodnoprávnymi dokumentmi týkajúcimi sa problematiky životného prostredia boli Deklarácia OSN o životnom prostredí človeka (*anglicky Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*) prijatá v Štokholme v roku 1972 spolu s Akčným plánom, a Deklarácia o životnom prostredí a rozvoji (*anglicky The Rio Declaration on Environment and Development*) prijatá v Rio de Janeiro v roku 1992 spolu s akčným plánom Agenda 21. Oba tieto právne nástroje mali však len *soft law* povahu, čo znamená, že tieto normy neboli právne záväzné. Avšak napriek svojmu pôvodne nezáväznému charakteru, všeobecné pravidlá ochrany životného prostredia sformulované v týchto dvoch deklaráciách sa stali právne záväznými ako súčasť medzinárodného obyčajového práva.

¹⁷ SHAW, Malcolm N. *International law*. 6. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 1542 s. ISBN 978-0-521-72814-0, s. 845.

¹⁸ *Trail Smelter case (United States, Canada)*. In: UNITED NATIONS. *Reports of International Arbitral Awards*. Volume III pp. 1905 – 1982.

3.1.1 Pramene medzinárodného environmentálneho práva

Medzinárodnoprávne normy ochrany životného prostredia sú obsiahnuté v niekoľkých prameňoch práva, ako napríklad medzinárodné zmluvy, medzinárodné obyčajové právo a subsidiárne aj rozhodnutia medzinárodných orgánov. Pramene a v nich obsiahnuté pravidlá možno rozdeliť na všeobecné, ktoré je možné aplikovať bez teritoriálneho alebo materiálneho vymedzenia, a sektorové, ktoré sa aplikujú len na jednotlivé oblasti alebo zložky životného prostredia.¹⁹

Okrem iného sa medzinárodné zmluvy delia aj podľa počtu zmluvných strán, a to na bilaterálne (uzatvorené medzi 2 stranami), viacstranné (uzatvorené medzi viacerými stranami) a multilaterálne (uzatvorené medzi väčším počtom strán). Podľa geografickej polohy možno medzinárodné zmluvy rozdeliť na regionálne a univerzálne.²⁰

Na oblasť Arktídy sa vzťahujú jednak všeobecné pravidlá ochrany životného prostredia, ale aj niektoré sektorové pravidlá a pramene, ktoré sú špecificky aplikovateľné buď na území Arktídy alebo napríklad na niektoré živočíšne druhy, ktoré sa nachádzajú len v arktickej oblasti. Právny rámec ochrany Arktídy tvoria bilaterálne, viacstranné, ako aj multilaterálne medzinárodné zmluvy. Keďže Arktídu tvorí určité geografické územie, je predmetom aj niekoľkých regionálnych medzinárodných zmlúv. V nasledujúcich odsekoch sú uvedené niektoré najvýznamnejšie multilaterálne sektorové medzinárodné zmluvy, všeobecné zásady medzinárodného environmentálneho práva sú priblížené v ďalšej podkapitole.

Dôležitou medzinárodnou zmluvou v oblasti ochrany ozónovej vrstvy je Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy z roku 1985, ktorého hlavným cieľom je „*chrániť ľudské zdravie a životné prostredie proti nepriaznivým účinkom, ktoré sú spôsobené alebo môžu byť spôsobené ľudskými činnosťami, ktoré modifikujú alebo môžu modifikovať ozónovú vrstvu*“²¹. V nadväznosti na dohovor bol prijatý jeho vykonávací Montrealský protokol o látkach porušujúcich ozónovú vrstvu prijatý v roku 1987 a doplnený neskôr jeho dodatkami, ktoré spoločne ustanovujú podmienky a opatrenia vedúce k obmedzovaniu výroby a spotreby látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu. Všetky arktické štáty tento dohovor

¹⁹ VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013. 531 s. ISBN 978-80-7160-412-9, s. 151.

²⁰ VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2012. 405 s. ISBN 978-80-7160-404-9, s. 87.

²¹ Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy, 1985. čl. 2.

ratifikovali, a tak sa pravidlá v ňom obsiahnuté aplikujú na tú časť územia Arktídy, ktorá patrí pod suverenitu arktických štátov.

Pre oblasť ochrany klímy je významný Ženevský dohovor o diaľkovom znečisťovaní ovzdušia prechádzajúcim hranicami štátov z roku 1979, ktorého hlavným zámerom je obmedzovanie, postupné znižovanie a predchádzanie znečisťovaniu ovzdušia, a to vrátane diaľkového znečisťovania ovzdušia prechádzajúceho hranicami štátov.²² V nadväznosti na dohovor boli ďalej prijímané jeho vykonávacie protokoly, v ktorých sa strany zaviazali prijať určité opatrenia na ochranu ovzdušia. Vykonávacími protokolmi sú napríklad Protokol o dlhodobom financovaní Programu spolupráce pre monitorovanie a vyhodnocovanie diaľkového šírenia látok znečisťujúcich ovzdušie v Európe (*anglicky European Monitoring and Evaluation Programme, EMEP*) z roku 1984, Protokol o znížení emisií síry alebo ich prenosov prechádzajúcich hranicami štátov najmenej o 30% z roku 1985, Protokol o znečisťovaní emisií oxidov dusíka alebo ich prenosov cez hranice štátov z roku 1988, Protokol o ťažkých kovoch z roku 1998, a ďalšie. Dohovor ratifikovalo všetkých osem arktických štátov, tým pádom sa aplikuje na tom arktickom území, ktoré je územím týchto štátov.

Problematiku zmien klimatických podmienok upravil Rámcový dohovor OSN o zmene klímy prijatý v New Yorku v roku 1992, ktorého hlavným cieľom je zabezpečiť „stabilizáciu koncentrácie plynov spôsobujúcich skleníkový efekt v atmosfére na úrovni, ktorá by zabránila nebezpečnej a antropogénnej interferencii s klimatickým systémom“²³. Dosiachnutie tejto úrovne by malo prebiehať v primeranom čase tak, aby sa ekosystémy na zmenu klímy mohli prirodzeným spôsobom adaptovať, aby nedošlo k ohrozeniu produkcie potravín a aby bolo ekonomického rozvoju umožnené pokračovať udržateľným spôsobom.²⁴ Dohovor bol doplnený významným Kjótskym protokolom o obmedzení emisií skleníkových plynov v roku 1997 spolu s jeho dodatkami, a ešte neúčinnou Parížskou dohodou v roku 2015. Dohovor bol ratifikovaný všetkými arktickými štátmi, problematickou je ale ratifikácia Kjótskeho protokolu. Ten odmietla ratifikovať USA, ktorej ekonomiku by prístupenie k protokolu podľa odhadov stálo 400 miliárd dolárov a 4,9 milióna pracovných miest.²⁵ Kanada od protokolu odstúpila s účinnosťou k roku 2012 a Dánsko ratifikovalo dohovor s výnimkou Faerských ostrovov.

²² Ženevský dohovor o diaľkovom znečisťovaní ovzdušia prechádzajúcim hranicami štátov, 1979. čl. 2.

²³ Rámcový dohovor OSN o zmene klímy, 1992. čl. 2.

²⁴ Rámcový dohovor OSN o zmene klímy, 1992. čl. 2.

²⁵ ČEPEKLA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. 761 s. ISBN 80-86432-57-2. s. 321.

Morské prostredie je chránené niektorými ustanoveniami už vyššie spomínaného Dohovoru OSN o morskom práve (UNCLOS) prijatého v roku 1982. Konkrétnejšie zakotvuje povinnosť chrániť a zachovávať morské prostredie, obsahuje ustanovenia najmä o predchádzaní, obmedzení a kontrole znečisťovania morského prostredia, o globálnej a regionálnej spolupráci v tejto oblasti, o štúdiách, výskumných programoch, výmene informácií a údajov, o vedeckej a technickej pomoci rozvojovým štátom, o znečisťovaní zo zdrojov umiestnených na pevnine, vyplývajúcom z činností na morskom dne, z činností súvisiacich s odpadom, z lodí, a ďalšie.²⁶ Okrem toho niektoré užšie otázky ochrany vôd upravujú aj ďalšie medzinárodné zmluvy, ako napríklad Dohovor o ochrane a využívaní hraničných tokov a medzinárodných jazier z roku 1993, Medzinárodný dohovor o opatreniach na šírom mori v prípade nehôd spojených s ropným znečistením z roku 1969, Medzinárodný dohovor o zabránení znečisťovaniu z lodí (*anglicky International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, MARPOL*) z roku 1973, Medzinárodný dohovor o bezpečnosti ľudského života na mori (*anglicky International Convention for the Safety of Life at Sea, SOLAS*) z roku 1974, a mnohé ďalšie.

Pre sféru nakladania s odpadmi je podstatný Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní z roku 1989 spolu s jeho ešte neúčinným protokolom. Medzi hlavné ciele patrí obmedzenie vzniku a pohybu nebezpečných odpadov cez hranice štátov, zabezpečenie prepravy a zneškodňovania s dôrazom na ochranu ľudského zdravia a životného prostredia, dostatočná výmena informácií o pohybe nebezpečných odpadov cez hranice a prísnejšia kontrola takéhoto pohybu.²⁷ Tento dohovor ratifikovali, a teda sú nim zaviazané, spomedzi arktických štátov len Kanada, Nórsko, Rusko a Švédsko.

Na ochranu poškodení životného prostredia spôsobeného chemikáliami bol v roku 1998 prijatý Rotterdamský dohovor o udeľovaní predbežného súhlasu po predchádzajúcom ohlásení pre určité nebezpečné chemikálie a pesticídy v medzinárodnom obchode s cieľom podporovať spoločnú zodpovednosť a snahu o spoluprácu v oblasti medzinárodného obchodu s určitými nebezpečnými chemikáliami.²⁸ Štokholmský dohovor o perzistentných organických látkach prijatý v roku 2001 má za cieľ „chrániť ľudské zdravie a životné

²⁶ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 192 – 212.

²⁷ Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní, 1989. Preambula.

²⁸ Rotterdamský dohovor o udeľovaní predbežného súhlasu po predchádzajúcom ohlásení pre určité nebezpečné chemikálie a pesticídy v medzinárodnom obchode, 1998. čl. 2.

*prostredie pred perzistentnými organickými látkami*²⁹, ktoré sú uvedené v jeho prílohách. Minamatský dohovor o ortuti prijatý v roku 2013 s cieľom „*chrániť ľudské zdravie a životné prostredie pred emisiami a uvoľňovaním ortuti a jej zlúčenín, ktoré pochádzajú z antropogénnych činností*“³⁰ nadobudol platnosť v roku 2017 a z arktických štátov ho zatiaľ ratifikovali len Kanada, Nórsko a Švédsko.

Ďalšou dôležitou oblasťou je posudzovanie vplyvov na životné prostredie, kde je významným Dohovor o hodnotení vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice z roku 1991, na základe ktorého by jeho strany mali prijať „*všetky vhodné a účinné opatrenia na predchádzanie, znižovanie a kontrolu značne nepriaznivého vplyvu na životné prostredie presahujúceho štátne hranice, ktorý je vyvolaný navrhovanou činnosťou*“³¹ a z arktických štátov bol ratifikovaný len Nórskom a Švédskom. Dohovor bol doplnený Protokolom o strategickom environmentálnom hodnotení v roku 2003.

Oblasť ochrany flóry, fauny a biologickej diverzity je regulovaná viacerými významnými dohovormi. Jedným z nich je Dohovor o biologickej diverzite (*anglicky Convention on Biological Diversity, CBD*) z roku 1992, na ktorý nadviazali Kartagénsky protokol z roku 2000 a Nagojský protokol z roku 2010. Cieľmi dohovoru sú chrániť biologickú diverzitu, využívať jej zložky trvalo udržateľným spôsobom a využívať genetické zdroje spravodlivým a rovnoprávnym podielom.³² Dohovor s výnimkou USA a Fínska ratifikovalo zvyšných šesť arktických štátov. Ďalším významným je Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín (*anglicky Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES*) z roku 1973, ktorý sa zameriava na zabezpečenie medzinárodnej spolupráce pri záchrane „*určitých druhov voľne žijúcich živočíchov a planých rastlín pred ich nadmernou exploataciou medzinárodným obchodom*“³³. Ohrozené druhy živočíchov a rastlín sú rozdelené do troch kategórií, ktoré tvoria prílohy dohovoru. Dohovor bol ratifikovaný arktickými štátmi okrem Fínska, Islandu a Ruska.

Dôležitú úlohu zohráva aj Dohovor o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov (*anglicky Convention on Migratory Species, CMS*) z roku 1979, ktorý sa zameriava na ochranu sťahovavých druhov, osobitnú pozornosť venuje tým druhom, ktorých

²⁹ Štokholmský dohovor o perzistentných organických látkach, 2001. čl. 1.

³⁰ Minamatský dohovor o ortuti, 2013. čl. 1.

³¹ Dohovor o hodnotení vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice, 1991. čl. 2.

³² Dohovor o biologickej diverzite, 1992. čl. 1.

³³ Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín, 1973. Preambula.

stav prežívania je nepriaznivý.³⁴ Ohrozené sťahovavé druhy voľne žijúcich živočíchov sú rozdelené do dvoch kategórií, ktoré tvoria prílohy dohovoru. Dohovor ratifikovali z arktických štátov Dánsko, Island, Nórsko a Švédsko. Významným je aj Medzinárodný dohovor o regulácii lovu veľrýb z roku 1946 „*upravujúci náležitú ochranu populácie kytovcov a umožňujúci tak riadny rozvoj veľrybárskeho priemyslu*“³⁵. Dohovor je aj zakladajúcim dokumentom Medzinárodnej veľrybárskej komisie, ktorá sídli v Cambridge. Z arktických štátov ho ratifikovali Kanada, Dánsko, Rusko a USA. V oblasti ochrany flóry a fauny existujú v medzinárodnej komunite aj ďalšie dohovory.

3.1.2 Základné princípy medzinárodného environmentálneho práva

Uvedené pramene práva zaviedli všeobecné princípy medzinárodného environmentálneho práva, ktoré sú aplikovateľné aj pri ochrane arktického územia. Medzi najdôležitejšie z týchto princípov patria:

- zákaz poškodzovania životného prostredia za hranicami národnej jurisdikcie
- princíp povinnej spolupráce
- princíp trvalo udržateľného rozvoja
- princíp prevencie a predbežnej opatrnosti

Princíp zákazu poškodzovania životného prostredia za hranicami národnej jurisdikcie spočíva v tom, že štáty síce majú suverénne právo na exploatáciu svojich zdrojov podľa vlastnej environmentálnej a rozvojovej politiky, ale zároveň majú aj zodpovednosť zabezpečiť, aby činnosti v rámci ich jurisdikcie alebo kontroly nepoškodzovali životné prostredie iných štátov alebo území mimo národnej jurisdikcie akéhokoľvek štátu. Tento princíp je obsiahnutý už v Štokholmskej deklarácii OSN o životnom prostredí človeka (princíp 21) a potvrdený bol aj v Rio deklarácii o životnom prostredí a rozvoji.³⁶ Medzinárodný súdny dvor potvrdil obyčajovú povahu tohto princípu v posudku *Legality of Threat or Use of Nuclear Weapons* a v rozhodnutí *Gabčíkovo-Nagymaros*.³⁷ a v rozhodnutí *Gabčíkovo-Nagymaros*.³⁸

³⁴ Dohovor o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov, 1979. čl. 2.

³⁵ Medzinárodný dohovor o regulácii lovu veľrýb, 1946. Preambula.

³⁶ Rio deklarácia o životnom prostredí a rozvoji, 1992. princíp 2.

³⁷ ICJ. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion*. 8 July 1996. I.C.J. Reports 1996, p. 226. odsek 29.

³⁸ ICJ. *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment*. 25 September 1997. I.C.J. Reports 1997, p. 7. odsek 53.

Princíp povinnej spolupráce znamená, že štáty sú povinné spolupracovať pri záležitostiach medzinárodnej ochrany životného prostredia. Spolupráca prostredníctvom uzatvárania multilaterálnych, bilaterálnych zmlúv alebo iných vhodných opatrení je nevyhnutná pre efektívnu kontrolu, prevenciu, znižovanie a elimináciu škodlivých vplyvov na životné prostredie vo všetkých oblastiach. Princíp je zahrnutý v Štokholmskej deklarácii (princíp 24), v Rio deklarácii (princíp 19), ako aj niektorých sektorových dohovoroch.

Princíp trvalo udržateľného rozvoja zakotvuje povinnosť štátov naplňať svoje právo na hospodársky rozvoj tak, aby rovnomerne a spravodlivo spĺňali potreby vývoja a ochrany životného prostredia pre súčasné aj budúce generácie. Za účelom dosiahnutia trvalo udržateľného rozvoja, ochrana životného prostredia musí tvoriť neoddeliteľnú časť procesu hospodárskeho rozvoja a nemôže byť posudzovaná oddelene od tohto procesu. Tento princíp je obsiahnutý v Rio deklarácii (princípy 3 a 4), ako aj v CBD alebo v Rámcovom dohovore OSN o klimatických zmenách.

Princíp prevencie a predbežnej opatrnosti zahŕňa povinnosť štátov vykonávať v rámci svojej národnej jurisdikcie posudzovanie vplyvov a dopadov na životné prostredie činností, pri ktorých je pravdepodobné, že budú mať významný negatívny dopad na životné prostredie. Tento princíp je vyjadrený už v Rio deklarácii (princíp 17), ako aj v Dohovore o hodnotení vplyvov na životné prostredie, v článku 14 CBD a v článkoch 204 a 206 UNCLOS. V poslednom čase sa princíp prevencie vyvíja prísnejšie ako princíp predbežnej opatrnosti, kde nedostatok doterajších vedeckých poznatkov, ktorý nedokáže preukázať škodlivosť činnosti, nemôže byť použitý ako zdôvodnenie na upustenie štátu od svojej povinnosti urobiť opatrenia na ochranu životného prostredia.³⁹

3.1.3 Medzinárodné inštitúcie a organizácie ochrany životného prostredia

Problematikou ochrany životného prostredia na medzinárodnej úrovni sa zaoberajú aj viaceré medzinárodné inštitúcie a organizácie. Už po prvej medzinárodnej konferencii týkajúcej sa problematiky ochrany životného prostredia konanej v roku 1972 v Štokholme, kde bola prijatá Štokholmská deklarácia spolu s Akčným plánom, vznikol Program OSN pre životné prostredie (*anglicky United Nations Environment Programme, UNEP*). UNEP je pomocný orgán OSN so sídlom v Nairobi v Keni. Je celosvetovým orgánom s vedúcou úlohou pri vytváraní environmentálnej agendy, presadzuje kontinuálnu implementáciu

³⁹ Rio deklarácia o životnom prostredí a rozvoji, 1992, princíp 15. (rio deklarácia)

environmentálneho rozmeru ako súčasť trvalo udržateľného rozvoja v rámci OSN a slúži ako zástanca životného prostredia.⁴⁰

Ďalším orgánom OSN zaoberajúcim sa ochranou životného prostredia je Medzivládny panel pre klimatické zmeny (*anglicky Intergovernmental Panel for Climate Change, IPCC*) so sídlom v Ženeve, ktorý v roku 1988 založil UNEP spolu so Svetovou meteorologickou organizáciou (*anglicky World Meteorological Organization, WMO*) za účelom prípravy komplexného prehľadu a odporúčaní s ohľadom na stav poznania o zmene klímy, sociálny a hospodársky vplyv klimatických zmien, a potenciálne stratégie a prvky, ktoré majú byť začlenené do možného budúceho medzinárodného dohovoru o klíme.⁴¹ Následne sa v roku 1992 aj prijal Rámcový dohovor OSN o klimatických zmenách, na ktorého implementáciu IPCC dohliada.

Ďalšími medzinárodnými orgánom zaoberajúcim sa ochranou životného prostredia je napríklad Medzinárodná únia na ochranu prírody a prírodných zdrojov (*anglicky International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, IUCN*), ktorá sa zaoberá stavom prírody a opatreniami potrebnými na jej ochranu.⁴² Na regionálnej úrovni je významnou Európska agentúra pre životné prostredie (*anglicky European Environment Agency, EEA*) so sídlom v Kodani, ktorá je odborným orgánom Európskej únie. Jej cieľom je poskytnúť solídne a nezávislé informácie o životnom prostredí, najmä podporiť trvalo udržateľný rozvoj poskytovaním včasných, cielených, relevantných a spoľahlivých informácií pre tvorcov politiky aj verejnosť.⁴³

Okrem medzinárodných inštitúcií a orgánov, ktoré sa zaoberajú problematikou životného prostredia, pôsobí v tejto oblasti aj veľké množstvo mimovládnych medzinárodných organizácií (NGOs), akými sú napríklad Greenpeace, Earthwatch, Wildlife Conservation Society, Biodiversity International, International Tree Foundation, Oceana, Rainforest Foundation Fund, Worldwatch Institute a mnohé ďalšie.

⁴⁰ United Nations Environment Programme. Why does UN environment matter? [online]. [cit. 30.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.unenvironment.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter>>

⁴¹ The Intergovernmental Panel on Climate Change. About the IPCC [online]. [cit. 31.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.ipcc.ch/about/>>

⁴² International Union for Conservation of Nature. About [online]. [cit. 31.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.iucn.org/about>>

⁴³ European Environment Agency (EEA). About us [online]. [cit. 31.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.eea.europa.eu/about-us>>

3.2 Historický vývoj ochrany Arktídy

Územie Arktídy bolo predmetom záujmu objaviteľov už v starších historických dobách, objavované však bolo postupne až koncom 18. storočia. Prvé výpravy na územie Arktídy podnikli Holanďan Willem Barents v roku 1594 a Angličan Constantine Phipps v roku 1773. Výskum arktickej oblasti sa zintenzívnil obzvlášť po zlepšení technologických možností v druhej polovici 19. storočia. Prvými ľuďmi, ktorým sa podarilo dosiahnuť severný pól boli v roku 1908 Američania Frederick Cook (jeho objav však nebol potvrdený) a v roku 1909 Robert Peary, ktorého objav už bol potvrdený. František Kel viedol prvú slovenskú expedíciu na severný pól, ktorej sa podarilo ho dosiahnuť až v roku 1992.⁴⁴

Spolu s expedíciami objaviteľov na územie Arktídy si v tomto období jednotlivé štáty, ktorých teritórium sa rozprestieralo za severným polárnym kruhom, začali nárokovať časti arktického územia. V tejto súvislosti sme už vyššie uvádzali tzv. teóriu polárnych sektorov, nároky z ktorej si uplatnili len Kanada a Rusko (v tom čase ešte Sovietsky zväz). Ostatné dotknuté štáty, t.j. USA, Dánsko a Nórsko, túto teóriu popierajú.⁴⁵ V neskoršom období sa územné nároky štátov na arktické územie spravovali medzinárodným morským právom, keďže z prevažnej časti tvorí toto územie Severný ľadový oceán.

Územie Arktídy sa značne premenilo po druhej svetovej vojne, kedy došlo k výstavbe vojenských základní, budovaniu moderných výrobných aktivít, migrácii obyvateľstva a zmenám v ich životnom štýle, narušovaniu prírodného prostredia. Počas tohto obdobia sa zvýšili rozdiely medzi jednotlivými populáciami a infraštruktúrami jednotlivých regiónov. Intenzívnejší rozvoj arktického regiónu bol spomalený dôsledkom extrémnych klimatických podmienok, ktoré v značnej miere obmedzovali ľudské aktivity na tomto území. Koncom minulého storočia ešte Arktídu tvorila súvislá ľadová plocha, v dôsledku významných klimatických zmien však ľadovej plochy ubúda a tento trend bude pokračovať. Práve následky týchto klimatických zmien začali vytvárať možnosti pre donedávna nepredstaviteľné aktivity v tomto regióne. Možnosť zvýšenia dopravného

⁴⁴ JANKUV, Juraj. Právny režim Arktídy v kontexte relevantných noriem medzinárodného práva verejného. IN: *SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2016. roč. IV. 91-133s. ISSN 1339-5467, s. 94.

⁴⁵ HARRIS, David. *Cases and Materials on International Law*. 7. vyd. Londýn : Sweet & Maxwell, 2010. s. 210. ISBN 978-1847032782.

využitia a priemyselnej ťažby nerastných surovín spôsobili otvorenie diskusie o zakotvení medzinárodného režimu Arktídy.⁴⁶

V nadväznosti na to zo strany arktických štátov došlo k deklarovaniu (vydaniu alebo aktualizovaniu) ich arktických stratégií, čo sú strategické alebo koncepčné dokumenty zamerané na Arktídu. Rusko svoju arktickú stratégiu aktualizovalo v roku 2008 prijatím dokumentu s názvom Základy vládnej politiky Ruskej federácie v Arktíde na obdobie do roku 2020 a ďalšiu perspektívu. V roku 2006 predstavilo Nórsko svoju prvú verziu stratégie v dokumente s názvom Severná stratégia, v roku 2008 predstavilo svoju prvú národnú stratégiu aj Dánsko. V januári 2009 vyhlásila USA svoju arktickú stratégiu, pričom tento dokument nahradil pôvodný dokument z roku 1994. V júli 2009 predstavila arktickú stratégiu aj Kanada v dokumente so vznešeným názvom Náš sever, naše dedičstvo, naša budúcnosť. Všetky tieto stratégie zdôrazňujú Arktídu z globálneho hľadiska ako strategicky významný región, ale zároveň aktivity jednotlivých arktických štátov v tomto priestore sú súčasťou ich národných záujmov.⁴⁷

Čo sa týka ochrany životného prostredia Arktídy, keďže medzinárodné environmentálne právo je pomerne mladým odvetvím, jednotlivé zmluvy ako právne záväzné nástroje sú aplikovateľné na tých častiach arktického územia, ktoré patria pod územnú zvrchovanosť tých arktických štátov, ktoré ratifikovali konkrétny dohovor. Priblíženie týchto všeobecných alebo sektorových pravidiel je uvedené v podkapitolách vyššie aj nižšie.

3.3 Právny režim Arktídy

Keďže oblasť Arktídy nie je predmetom jednotného právneho režimu, na jej oblasť možno aplikovať niekoľko odvetví medzinárodného práva. Keďže väčšinu tohto územia tvorí oceán, právny režim Arktídy sa vo veľkej miere spravuje práve normami medzinárodného morského práva. Na mori, ale aj na pevnine, sa vo veľkej miere aplikujú tiež normy medzinárodného environmentálneho práva. Okrem už vyššie uvedených všeobecných, prípadne sektorových medzinárodných zmlúv a všeobecných princípov

⁴⁶ IŠTOK, Robert. Arktída v geopolitických a politickogeografických súvislostiach. IN: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis: Prírodné vedy: Folia Geographica 19*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, roč. 54, 94 s. ISSN 1336-6157, s. 9.

⁴⁷ IŠTOK, Robert. Arktída v geopolitických a politickogeografických súvislostiach. IN: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis: Prírodné vedy: Folia Geographica 19*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, roč. 54, 94 s. ISSN 1336-6157, 9 s.

ochrany životného prostredia zakotvených buď v týchto dohovoroch alebo v medzinárodnom obyčajovom práve, tvoria právny režim Arktídy aj niektoré iné sektorové medzinárodné zmluvy. Pevninskú oblasť Arktídy regulujú aj normy medzinárodnej ochrany ľudských práv, a to najmä kvôli ochrane práv pôvodných obyvateľov, ktorých nezanedbateľné množstvo sa na tomto území nachádza.

3.3.1 Medzinárodné morské právo v arktickej oblasti

Normy medzinárodného morského práva a normy medzinárodnej ochrany morského prostredia sa do veľkej miery prekrývajú. UNCLOS ako základný dokument medzinárodného morského práva reguluje aj ochranu morského prostredia a kontrolu využívania morských zdrojov vo všetkých svetových oceánoch, vrátane Severného ľadového oceánu. Dohovor sa skladá z 320 článkov a 9 dodatkov, pričom upravuje *inter alia* aj medzinárodné normy týkajúce sa zabránenia, zníženia a kontroly znečistenia morského prostredia, ktoré je spôsobené napríklad znečistením zo zdrojov umiestnených na pevnine, z činností na morskom dne, z lodí či z atmosféry.⁴⁸

Množstvo ustanovení UNCLOS sa zameriava na objasnenie práv a povinností pobrežných štátov v 5 zónach národnej jurisdikcie – vnútorné vody (čl. 8), pobrežné more (čl. 3 – 16), príľahlá zóna (čl. 33), výlučná ekonomická zóna (čl. 55 – 75) a kontinentálny šelf (čl. 76 – 85). V arktickej oblasti sa nachádza 5 pobrežných štátov (Kanada, Dánsko, Nórsko, Rusko a USA), ktoré obklopujú Severný ľadový oceán, a tieto štáty sa spravujú týmto režimom. USA je jediným arktickým štátom, ktorý odmietol ratifikovať UNCLOS, ale niektoré pravidlá v ňom obsiahnuté sú už súčasťou medzinárodného obyčajového práva.

Ako sme už spomínali aj v predchádzajúcej kapitole, nároky štátov na územia v arktickej oblasti sa spravujú práve podľa ustanovení UNCLOS. Časť územia Arktídy, ktoré si nenárokuje žiaden z arktických štátov, sa spravuje právnym režimom šireho mora (čl. 86 – 120 UNCLOS). Šíre more je v článku 86 vymedzené ako „*časti mora, ktoré nie sú zahrnuté do výlučnej ekonomickej zóny, do pobrežného mora alebo vnútorných vôd štátu, ani do súostrovňových vôd súostrovňového štátu*“, teda ide o takú časť mora, ktorá nepodlieha zvrchovanosti žiadneho štátu. Právny režim šireho mora sa spravuje viacerými zásadami. Článok 87 upravuje zásadu slobody šireho mora, ktorá pozostáva zo slobody plavby, slobody preletu, slobody kladenia podmorských káblov a diaľkových potrubí, slobody budovania

⁴⁸ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 207 – 212.

umelých ostrovov a iných zariadení, ktoré povoľuje medzinárodné právo, slobody rybolovu a slobody vedeckého výskumu. Článok 88 upravuje zásadu mierového využívania širého mora a článok 89 upravuje zásadu neplatnosti nárokov a zvrchovanosti nad širím morom.

Dno a podzemie širého mora je však v UNCLOS (čl. 133 – 191) označené ako spoločné dedičstvo celého ľudstva, takže žiadny štát nemá nárok na akúkoľvek jeho časť. Všetky práva na zdroje, ktoré sa v tejto oblasti nachádzajú, „*patria ľudstvu ako celku, v mene ktorého rokuje organizácia*“⁴⁹. V praxi to znamená, že ťažobné aktivity v oblasti dna a podzemia širého mora môžu byť vykonávané len s povolením a na základe licencie Medzinárodnej organizácie pre morské dno (*anglicky International Seabed Authority, ISA*), ktorá sídli na Jamajke.

Špecifickým je aj článok 234 UNCLOS, ktorý sa vzťahuje na ľadom pokryté oblasti, konkrétne na výlučnú ekonomickú zónu pobrežných štátov riziková pre plavbu z dôvodu drsných klimatických podmienok spôsobených prítomnosťou ľadu a kde by znečisťovanie morského prostredia mohlo spôsobiť veľkú škodu na ekologickej rovnováhe. Toto ustanovenie priznáva pobrežným štátom „*právo prijímať a vykonávať nediskriminačné zákony a nariadenia na zabránenie, zníženie a kontrolu znečisťovania z lodí v ľadom pokrytých oblastiach vo vnútri výhradnej ekonomickej zóny*“, ale tieto v súlade s dostupnými vedeckými údajmi musia brať do úvahy plavbu, ochranu a zachovanie morského prostredia.

Vôľu dodržiavať normy medzinárodného morského práva vyjadrili arktické štáty, konkrétne USA, Kanada, Dánsko, Nórsko a Rusko, prijatím Deklarácie v Ilulissat (Grónsko) v roku 2008. Deklarácia nie je však *hard law* právnym nástrojom, a teda nie je záväzná, ide len o právny nástroj *soft law* bez právnej záväznosti. V deklarácii zúčastnené štáty uznali, že Severný ľadový oceán stojí na prahu významných zmien, ako napríklad klimatické zmeny, topenie ľadu a potenciálny vplyv na zraniteľné ekosystémy, životné podmienky lokálnych a pôvodných obyvateľov, prípadne možná exploatacia prírodných zdrojov. Na základe svojej zvrchovanosti nad niektorými časťami Severného ľadového oceánu majú arktické štáty unikátnu príležitosť adresovať tieto otázky. Pritom chcú dodržiavať normy medzinárodného morského práva, ktoré zahŕňajú otázky slobody plavby, kontinentálneho šelfu, ochrany morského prostredia vrátane oblastí pokrytých ľadom, výskum, ťažbu a ďalšie využitie oceánov, ako aj upravujú postupy pri riešení sporov. V tejto súvislosti arktické štáty vidia riešenie uvedených otázok najmä prostredníctvom noriem

⁴⁹ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 137, ods. 2.

medzinárodného morského práva a národného práva jednotlivých zainteresovaných štátov a nevidia potrebu prijatia jednotného právneho režimu Arktídy.⁵⁰

Špecifickou zmluvou z oblasti Arktídy je Dohoda o Špicbergoch, ktorá upravuje právny režim, akým sa spravuje súostrovie Špicbergy. Dohodu v roku 1920 podpísalo osem štátov, konkrétne Veľká Británia, Dánsko, Francúzsko, USA, Nórsko, Japonsko, Holandsko a Švédsko, v dnešnej dobe má však táto dohoda 43 signatárov.⁵¹ Dohoda zakotvila nórsku zvrchovanosť nad súostrovím, avšak táto je obmedzená viacerými právami signatárskych štátov, najmä rovnakým právom na využívanie zdrojov súostrovia. Problematickým je však výklad tohto práva, pretože Nórsko dohodu interpretuje tak, že sa právo rovného prístupu týka len pevniny a teritoriálnych vôd, ale ostatné signatárske štáty vzťahujú právo rovnakého prístupu aj na priľahlú zónu, výlučnú ekonomickú zónu a kontinentálny šelf.⁵²

Medzi normy medzinárodného morského práva ako aj normy ochrany životného prostredia možno zaradiť Medzinárodný dohovor o zabránení znečisťovaniu z lodí (MARPOL) prijatý v roku 1973 na pôde Medzinárodnej námornej organizácie (*anglicky International Maritime Organization, IMO*) a zmenený v roku 1978. Je hlavným medzinárodným dohovorom zaoberajúcim sa prevenciou znečistenia morského prostredia loďami z prevádzkových dôvodov alebo z nehôd. V priebehu rokov bol doplnený doposiaľ 6 dodatkami, pričom prvé dva sú pre signatárske štáty záväzné a ostatné môžu štáty dodržiavať dobrovoľne.

Medzinárodný dohovor o bezpečnosti ľudského života na mori (SOLAS) vo verzii z roku 1974 je považovaný za najdôležitejší medzinárodný dohovor zaoberajúci sa bezpečnosťou obchodných lodí. Dohovor zahŕňa široké spektrum pravidiel a štandardov vzťahujúcich sa na konštrukciu, požiadavky na kormidlové zariadenie, rozpoznávanie požiarov a ich uhasenie, pomôcky pre záchranu života (zahŕňajúc záchranné člny a vesty), rádiovú komunikáciu, preprava nebezpečných tovarov a námornú bezpečnosť.⁵³ Ustanovenia o kontrole tiež dovoľujú zmluvným štátom vykonať inšpekciu ľudí iných zmluvných štátov v prípade, ak majú odôvodnené podozrenie, že loď a jej vybavenie nezodpovedá požiadavkám a nárokom dohovoru.

⁵⁰ Ilulissatská deklarácia, 2008.

⁵¹ The Governor of Svalbard. Svalbard Treaty [online]. [cit. 02.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.syssemmannen.no/en/Toppmeny/About-Svalbard/Laws-and-regulations/Svalbard-Treaty/>>

⁵² TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana – CIBULKOVÁ, Petra – HAVLOVÁ, Radka – KNOTKOVÁ, Vladimíra. Arktická politika Európskej unie v medzinárodnom kontextu. IN: *Současná Evropa*, 2010. s. 3-30.

⁵³ VANDERZWAAG, David L. Law of the Sea and Governance of Shipping in the Arctic and Antarctic. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2010. ISSN: 1876-8814.

Vzhľadom na neustále prebiehajúce roztápanie sa ľadu v oblasti Arktídy sa stáva námorná doprava v tejto oblasti viac dostupnejšou. V dôsledku toho sa v poslednej dobe vyvinula potreba doplniť už existujúce všeobecné normy upravujúce bezpečnosť lodnej prepravy, jej prevádzky a zároveň znížiť jej dopad na ľudí žijúcich v arktickej oblasti a na životné prostredie vzdialených, zraniteľných a potenciálne zradných polárnych vôd.⁵⁴ V nadväznosti na to bol prijatý v roku 2015 a účinný od roku 2017 aj Medzinárodný kódex pre lode, ktoré pôsobia v polárnych vodách (Polárny kódex).

Účelom Polárneho kódexu však bolo skôr rozvíjať ďalšie opatrenia na zmiernenie zvýšeného rizika činností v polárnych oblastiach než duplikovať existujúce normy v oblasti bezpečnosti námornej dopravy, prevencie a znečisťovania mora, či školenia námorníkov. Polárny kódex sa samozrejme aplikuje nielen na územie Arktídy, ale aj na Antarktídu, keďže tiež patrí medzi polárne vody. Pred prijatím Polárneho kódexu dané otázky čiastočne riešilo aj Usmernenie pre lode pôsobiace v polárnych vodách, ktoré však malo odporúčaciu a nie záväznú povahu.⁵⁵

Ďalším špecifickým medzinárodným dohovorom, ktorý sa aplikuje výlučne na oblasť Arktídy je Dohovor o spolupráci pri pátraní a záchrane vo vzduchu a na mori v Arktíde. Dohovor v roku 2011 prijalo osem arktických štátov, ktoré tvoria Arktickú radu. Účelom dohovoru je práve posilniť spolupráci v tejto oblasti, pričom v prvej svojej prílohe obsahuje konkrétne vymedzené teritória, na ktoré sa vzťahuje. Zároveň pojem teritórium zmluvnej strany definuje ako územie štátu, jeho vnútorné vody a teritoriálne more, zahŕňajúc vzdušný priestor nad nimi.⁵⁶

3.3.2 Medzinárodná ochrana životného prostredia v arktickej oblasti

Čo sa týka ochrany životného prostredia Arktídy, vzťahujú sa naň aj všeobecné medzinárodné normy a pravidlá ochrany uvedené vyššie v kapitole o medzinárodnom environmentálnom práve. Keďže tieto už boli uvedené, v tejto časti uvádzame niektoré sektorové normy medzinárodnej ochrany životného prostredia, ktoré sú aplikovateľné špecificky pre oblasť Arktídy.

⁵⁴ Polárny kódex, 2015. Preambula.

⁵⁵ International Maritime Organization. Shipping in polar waters [online]. [cit. 04.04.2019]. Dostupné na internete: <<http://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/polar/Pages/default.aspx>>

⁵⁶ Dohovor o spolupráci pri pátraní a záchrane vo vzduchu a na mori v Arktíde, 2011. čl. 1 ods. 2.

Dôležité sú aj niektoré normy medzinárodného morského práva, ktoré sa zaoberajú ochranou morského prostredia. UNCLOS tiež upravuje problematiku ochrany a zachovania morského prostredia v časti XII, článkoch 192 až 237. Konkrétne v článku 194, odseku 1 zaväzuje signatárske štáty aby urobili „*všetky nevyhnutné opatrenia v súlade s týmto Dohovorom na predchádzanie, obmedzenie a kontrolu znečisťovania morského prostredia z akýchkoľvek zdrojov*“. Zároveň sa otázkami prevencie znečisťovania morí zaoberajú v niektorých svojich ustanoveniach aj dohovory MARPOL, SOLAS a Polárny kódex.

Špecifickým dohovorom z oblasti medzinárodného environmentálneho práva pre oblasť Arktídy je Dohovor o ochrane morského životného prostredia v severovýchodnom Atlantiku (*anglicky Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic, OSPAR*) prijatý v roku 1992. Táto dohoda nahradila Dohovor o prechádzaní znečisťovania morí loďami a lietadlami z Osla z roku 1972 a Dohovor o prechádzaní znečisťovania morí suchozemskými zdrojmi z Paríža z roku 1974. Účelom bolo poskytnúť komplexný a zjednodušený prístup k adresovaniu všetkých zdrojov znečistenia, ktoré môžu mať dopad na morské oblasti a všetkých záležitostí týkajúcich sa ochrany morského prostredia.⁵⁷ Dohovor sa neaplikuje výlučne iba na územie Arktídy, to ale tvorí 40% morského územia v jeho pôsobnosti. K dohovoru bolo zatiaľ prijatých 5 dodatkov, pričom každý sa zaoberá špecifickými záležitosťami, ako napríklad prevencia a eliminácia znečisťovania z pozemských alebo vodných zdrojov, hodnotenie kvality morského prostredia či ochrana a zachovanie ekosystémov a biologickej diverzity. Dohovorom bola v článku 10 zriadená aj OSPAR Komisia (ako nástupca Komisií z Osla a Paríža), ktorá pracuje na implementácii dohovoru a prijatých stratégií prostredníctvom prijímania rozhodnutí záväzných pre zmluvné strany, odporúčaní a iných dohôd.⁵⁸

Existujú však aj medzinárodné dohovory týkajúce sa ochrany morského životného prostredia, ktoré sa vzťahujú výlučne na územie Arktídy. Ide napríklad aj o Dohodu o spolupráci v oblasti znečisťovania mora ropou, pripravenosti a reakcii v Arktíde účinnú od roku 2016, ktorá bola prijatá ôsmimi arktickými štátmi, ktoré tvoria Arktickú radu. Cieľom je posilnenie spolupráce, koordinácie a spoločnej pomoci medzi zmluvnými stranami pri

⁵⁷ Joint Nature Conservation Committee. The Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (the OSPAR Convention) [online]. [cit. 07.04.2019]. Dostupné na internete: <<http://jncc.defra.gov.uk/page-1370>>

⁵⁸ OSPAR Commission. How OSPAR works [online]. [cit. 14.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.ospar.org/about/how>>

príprave a reakcii na ropné znečistenie v oblasti Arktídy tak, aby bola zabezpečená ochrana morského prostredia pred ropným znečistením.⁵⁹

Okrem univerzálnych noriem ochrany flóry, fauny a biologickej diverzity sú však aj medzinárodné dohovory týkajúce sa ochrany niektorých druhov živočíchov a vzťahujúce sa tým pádom aj na užšie vymedzenú oblasť. V arktickej oblasti sa teda do určitej miery aplikujú všeobecné pravidlá obsiahnuté v dohovoroch ako napríklad CBD, CITES a CMS. Okrem toho bol v rámci CMS prijatý v roku 1992 aj Dohovor o spolupráci pri zachovaní malých kytovcov v Baltickom a Severnom mori (*anglicky Agreement on the Conservation of Small Cetaceans of the Baltic and North Seas, ASCOBANS*), ktorý bol neskôr premenovaný na Dohovor o spolupráci pri zachovaní malých kytovcov v Baltickom mori, severovýchodnom Atlantiku, Írskom a Severnom mori. Dohovor zriadil aj orgány zodpovedné za jeho implementáciu, a to sekretariát (čl. 4), zhromaždenie zmluvných strán (čl. 6) a poradný výbor (čl. 5).

Regionálnym dohovorom, ktorý vznikol na podnet Rady Európy, je Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť prijatý v Berne v roku 1979. Cieľom dohovoru je zachovanie voľne žijúcej flóry a fauny v ich prirodzenom prostredí v rámci Európy, najmä tých druhov a biotopov, ktorých zachovanie si vyžaduje spoluprácu viacerých štátov a taktiež podporovať takúto spoluprácu. Osobitný dôraz sa kladie na ohrozené a zraniteľné druhy, vrátane sťahovavých ohrozených a zraniteľných druhov.⁶⁰ Dohovor je doplnený 4 prílohami, ktoré obsahujú zoznam prísne chránených rastlín a živočíchov, chránených živočíchov, a zakázaných metód usmrcovania, odchyty a ďalších foriem exploatacie.

Ochranu polárnych medvedíov zastrešuje Dohoda o zachovaní polárnych medvedíov z roku 1973, ktorá sa vzťahuje na štáty, kde sa polárne medvede vyskytujú, a to Nórsko, Dánsko (Grónsko), Kanada, Rusko a USA. Tento dohovor zakazuje v článku 1 lov, usmrcovanie a odchyťovanie polárnych medvedíov okrem výnimiek uvedených v článku 3. Tie obsahujú napríklad výskumné účely či na účely tradičných postupov pôvodného obyvateľstva. Zmluvné strany tiež musia prijať vhodné opatrenia na ochranu ekosystémov polárnych medvedíov s prihliadnutím na ich migračné trasy, oblasti zháňania potravy a iné. Ovpľyňovanie populácie polárnych medvedíov musí byť založené na najlepších dostupných vedeckých poznatkoch. V nadväznosti na tento dohovor v roku 2000 uzavreli Rusko a USA

⁵⁹ Dohoda o spolupráci v oblasti znečisťovania mora ropou, pripravenosti a reakcii v Arktíde, 2013. čl. 1.

⁶⁰ Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť, 1979. čl. 1.

bilaterálnu Dohodu o zachovaní a riadení populácie polárnych medveďov na území Aljašky a Čukotky.

3.3.3 Medzinárodná ochrana ľudských práv v arktickej oblasti

Univerzálne normy medzinárodnej ochrany ľudských práv sa vzťahujú aj na územie Arktídy, ktoré patrí pod suverenitu arktických štátov. Keďže všetky arktické štáty sú členmi OSN, prebieha ochrana ľudských práv pod záštitou OSN. Okrem toho sú arktické štáty signatármi Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (*anglicky International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR*) z roku 1966 a Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (*anglicky International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ICCPR*) tiež z roku 1966 s výnimkou USA, ktoré ho neratifikovali.

Špecifickou oblasťou ochrany ľudských práv, ktorú možno aplikovať na arktickú oblasť je ochrana práv domorodých (pôvodných) obyvateľov. Momentálne je pôvodné obyvateľstvo v menšine, tvorí asi 10% z celkovo približne 4-miliónovej arktickej populácie. Ide hlavne o Inuitov žijúcich v severných častiach Aljašky a Kanady a v Grónsku, Saamov obývajúcich severné oblasti Škandinávie a o etniká ruského severu (Nenci, Komi, Dolgani, Chantovia, Evenkovia, Naganasania, Jakuti, Čukčovia a iní).⁶¹ Keďže skupiny pôvodného obyvateľstva Arktídy sú zároveň aj menšinami, možno na ich postavenie aplikovať aj normy upravujúce postavenie a ochranu práv menšín.⁶²

Medzinárodnú úpravu ochrany práv domorodých národov tvoria najmä dva záväzné dohovory Medzinárodnej organizácie práce, a to Dohovor č. 107 o pôvodnom a kmeňovom obyvateľstve (*anglicky Indigenous and Tribal Populations Convention*) z roku 1957, a Dohovor č. 169 o pôvodnom a kmeňovom ľude (*anglicky Indigenous and Tribal Peoples Convention*) z roku 1989. Obidva dohovory inšpirovali medzinárodné spoločenstvo k zintenzívnieniu snahy o ochranu práv domorodých národov, v nadväznosti na čo bola v roku 2007 prijatá Deklarácia OSN o právach pôvodného obyvateľstva. Tieto dokumenty

⁶¹ IŠTOK, Robert. Arktída v geopolitických a politikogeografických súvislostiach. IN: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis: Prírodné vedy: Folia Geographica 19*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, roč. 54, 94 s. ISSN 1336-6157, 15 s.

⁶² VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013. 531 s. ISBN 978-80-7160-412-9, s. 253.

obsahujú ustanovenia a kultúrnej, náboženskej a jazykovej identite pôvodného obyvateľstva.⁶³

Napriek existencii noriem medzinárodného práva zaoberajúcich sa pôvodným obyvateľstvom, jeho jednotná právna definícia doteraz nebola stanovená. Na základe návrhov a už existujúcich inštrumentov možno zdôrazniť „*odlišnosť a sebaurčenie skupiny obyvateľstva, ktorá je od ostatného obyvateľstva odlišiteľná svojou stálosťou a kontinuitou svojej identity a pocit príslušnosti k územiu v priebehu času, čo má veľký význam pre samotné osoby a ich chápanie vlastných predkov, božstiev, územia, či budúcich generácií*“⁶⁴.

Čo sa týka aplikácie noriem vyplývajúcich z Dohovoru č. 169 o pôvodnom a kmeňovom ľude, v arktickom regióne ho ratifikovalo iba Dánsko a Nórsko, takže práva v ňom obsiahnuté sa nevzťahujú na väčšiu časť arktického pôvodného obyvateľstva. Takisto reakcie a vysvetlenia arktických štátov k Deklarácii OSN o právach pôvodného obyvateľstva môžu byť vnímané ako sklamanie. Keď sa v roku 2007 deklarácia prijímala Valným zhromaždením OSN, Kanada a USA hlasovali proti jej prijatiu a Rusko sa hlasovania zdržalo.⁶⁵ Preto ani práva z nej vyplývajúce nemožno aplikovať na väčšine arktického územia.

Skupina pôvodného obyvateľstva nazývaná Inuitovia je zastúpená Inuitskou cirkumpolárnou radou, ktorá je zároveň aj stálym účastníkom Arktickej rady. Inuitská cirkumpolárna rada zverejnila v roku 2009 Inuitskú deklaráciu arktickej suverenity, v ktorej sa Inuiti hlásia ku svojej príslušnosti k jednotlivým arktickým štátom ale zároveň zdôraznili, že nároky štátov na využívanie arktickej oblasti musí byť prednostne riešené s ohľadom na práva pôvodného obyvateľstva.⁶⁶

3.4 Správa Arktídy a ochrana životného prostredia na regionálnej úrovni

Zvyšujúca sa dôležitosť Arktídy v medzinárodných záležitostiach podnietila otázky spôsobu a rozsahu jej spravovania, najmä v súvislosti so zmenami životného prostredia,

⁶³ VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013. 531 s. ISBN 978-80-7160-412-9, s. 256.

⁶⁴ VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013. 531 s. ISBN 978-80-7160-412-9, s. 255.

⁶⁵ ALFREDSSON, Gudmundur. Human Rights and Indigenous Rights. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2010. ISSN: 1876-8814.

⁶⁶ TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana – CIBULKOVÁ, Petra – HAVLOVÁ, Radka – KNOTKOVÁ, Vladimíra. Arktická politika Európskej unie v medzinárodnom kontextu. IN: *Současná Evropa*, 2010. s. 3-30.

zmenou jej geopolitickej a strategickej dôležitosti, rozličných vnútorných a vonkajších politík týkajúcich sa regiónu, a zvyšujúceho sa počtu aktérov usilujúcich sa o dosiahnutie významného vplyvu pri rozhodovaní v tejto oblasti za účelom prístupu k prírodným zdrojom a ovplyvňovania ich distribúcie.⁶⁷ V súčasnosti pôsobia v oblasti Arktídy samozrejme medzinárodné inštitúcie s univerzálnou pôsobnosťou, ale bližšie sa na jej spravovaní podieľajú regionálne inštitúcie ako Arktická rada (*anglicky Arctic Council*), Euro-arktická rada Barentsovoho mora (*anglicky Barents Euro-Arctic Council, BEAC*) a Regionálna rada Barentsovo mora (*anglicky Barents Regional Council, BEAC*).

3.4.1 Arktická rada

Arktická rada bola v roku 1996 založená Ottawskou deklaráciou, ktorú podpísalo všetkých osem arktických štátov. Založená bola v rámci Arktickej stratégie ochrany životného prostredia (*anglicky Arctic Environmental Protection Strategy, AEPS*), ktorá vznikla na základe iniciatívy fínskej vlády po stretnutiach zástupcov arktických krajín v Rovaniemi v roku 1989 a 1991, v Yellowknife v roku 1990 a v Kiruna v roku 1991.⁶⁸ Arktická rada je medzivládne fórum založené s cieľom poskytnúť prostriedky na podporu spolupráce, koordinácie a interakcie v oblasti spoločných záležitostí Arktídy medzi arktickými štátmi so zahrnutím arktických domorodých komunit a ďalších obyvateľov Arktídy. Hlavne by sa mala zaoberať záležitosťami trvalo udržateľného rozvoja a ochrany životného prostredia v arktickej oblasti. Fórum by sa však nemalo zaoberať otázkami vojenskej bezpečnosti.⁶⁹

Ottawská deklarácia ako zakladajúci dokument Arktickej rady v článku 2 určila ako členov osem arktických štátov, t.j. Kanada, Dánsko, Fínsko, Island, Nórsko, Rusko, Švédsko a USA. Tiež bola v článku 2 zriadená kategória stálych účastníkov za účelom poskytnutia aktívnej participácie a plnej konzultácie so zástupcami arktického domorodého či pôvodného obyvateľstva. V Ottawskej deklarácii boli za stálych účastníkov vymenovaní Inuitská cirkumpolárna rada, Sámska rada a Ruská asociácia domorodého obyvateľstva severu. Deklarácia však určila, že status stáleho účastníka je rovnako otvorený aj iným arktickým organizáciám domorodého obyvateľstva na základe určitých kritérií, pričom

⁶⁷ LOUKACHEVA, Natalia. Arctic Governance. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2010. ISSN: 1876-8814.

⁶⁸ Arctic Council. History of the Arctic Council [online]. [cit. 17.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council>>

⁶⁹ Ottawská deklarácia, 1996. čl. 1 ods. a).

o prijatí rozhoduje rada a počet stálych účastníkov musí vždy byť nižší ako počet členov. Do dnešného dňa k pôvodným stálym členom pribudli aj Medzinárodná asociácia Aleutov, Rada arktických Athabaskov, a Medzinárodná rada Gwich'inov. Postavenie pozorovateľov v Arktickej rade je otvorené iným ako arktickým štátom, globálnym alebo regionálnym medzivládnyh organizáciám a mimovládnyh organizáciám, o ktorých rada rozhodne, že môžu prispieť k jej náplni práce.⁷⁰ V súčasnosti má status pozorovateľa 13 štátov, 13 medzivládnych a 12 mimovládnych organizácií.

Arktická rada vykazuje v rámci svojich aktivít aj normotvornú činnosť, respektíve poskytla fórum pre vyjednávanie troch právne záväzných medzinárodných zmlúv medzi arktickými štátmi. Ide o už vyššie spomínanú Dohodu o spolupráci v oblasti znečisťovania mora ropou, pripravenosti a reakcii v Arktíde a o Dohodu o spolupráci pri pátraní a záchrane vo vzduchu a na mori v Arktíde. Treťou medzinárodnou zmluvou je Dohoda o posilnení medzinárodnej vedeckej spolupráce v oblasti Arktídy prijatou v roku 2017.

Pri svojej veľmi zložitej a komplexnej činnosti si Arktická rada vytvorila aj pracovné skupiny zaoberajúce sa jednotlivými úsekmi, v súčasnosti ich má 6 a sú to nasledovné:

- Arktický akčný program pre kontaminácie (*anglicky Arctic Contaminants Action Program, ACAP*) – zabezpečuje prechádzanie negatívnym vplyvom znečistenia na arktické prostredie a snaží sa dosiahnuť zníženie a elimináciu znečistenia
- Arktický monitorovací a posudzovací program (*anglicky Arctic Monitoring and Assessment Programme, AMAP*) – poskytuje spoľahlivé a dostatočné informácie k stavu a ohrozeniam arktického životného prostredia, a vedecké rady na činnosti vlád arktických štátov v ich snahe uskutočniť nápravné a preventívne činnosti súvisiace s kontaminantmi
- Zachovanie arktickej flóry a fauny (*anglicky Conservation of Arctic Flora and Fauna, CAFF*) – zabezpečuje spoluprácu pri riadení využívania živočíchov a rastlín a ich prirodzeného prostredia, zdieľaní informácií o technikách riadenia a regulácie, a napomáhání rozhodovania na základe týchto poznatkov
- Núdzová prevencia, pripravenosť a reakcia (*anglicky Emergency Prevention, Preparedness and Response, EPPR*) – pripravuje stratégie, zdieľa informácie, zbiera dáta a spolupracuje s relevantnými partnermi v oblasti výskumu pri zabezpečovaní prevencie, pripravenosti a reakcii v prípade ekologických nehôd, stavoch núdze či pri pátraní a záchrane v arktickej oblasti

⁷⁰ Ottawská deklarácia, 1996. čl. 3.

- Ochrana arktického morského prostredia (*anglicky Protection of the Arctic Marine Environment, PAME*) – koordinuje akčné plány a usmernenia dopĺňajúce už existujúce právne normy týkajúce sa ochrany arktického morského prostredia z pobrežných aj morských aktivít
- Pracovná skupina pre udržateľný rozvoj (*anglicky Sustainable Development Working Group, SDWG*) – navrhuje opatrenia pre arktické štáty týkajúce sa pokroku v udržateľnom rozvoji, ochraňuje a podporuje životné prostredie, ekonomiku, kultúru a zdravie pôvodného obyvateľstva

Medzi nástroje arktickej správy možno zaradiť nielen činnosť Arktickej rady, ale aj početné medzinárodné zmluvy uzatvárané arktickými štátmi a ich jednostranne vyhlasované arktické stratégie.⁷¹

3.4.2 Euro-arktická rada a Regionálna rada Barentsovho mora

V rámci Euro-arktického regiónu Barentsovho mora vyvíjajú spoluprácu ďalšie fóra s celkovým cieľom dosiahnuť trvalo udržateľný rozvoj. Euro-arktická rada Barentsovho mora (BEAC) je medzivládne fórum stretávajúce sa na úrovni ministrov zahraničných vecí členských štátov. Členmi sú Dánsko, Fínsko, Island, Nórsko, Rusko, Švédsko a Európska Komisia. Pozorovateľský status má Kanada, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Japonsko, Holandsko, Poľsko, Veľká Británia a USA.⁷² BEAC bola založená v roku 1993, kedy na konferencii v Kirkenes (Fínsko) podpísali členské štáty Deklaráciu o spolupráci v Euro-arktickom regióne Barentsovho mora. Účelom BEAC nie je kopírovať alebo nahradiť už existujúcu bilaterálnu alebo multilaterálnu spoluprácu, ale posilniť jednotnosť regionálnej spolupráce a podporiť nové spoločné úsilie na vysporiadanie sa s výzvami a príležitosťami, ktorým je región vystavený. BEAC má slúžiť ako fórum pre spoluprácu v oblastiach ekonomie, obchodu, vedy a technológie, turizmu, životného prostredia, infraštruktúry, vzdelávacích a kultúrnych zmien, a zlepšenie situácie pôvodného obyvateľstva na severe.⁷³

Na tento účel bola založená aj Regionálna rada Barentsovho mora (BRC) ako medziregionálne fórum pre spoluprácu pozostávajúce zo 14 regiónov členských štátov spolu

⁷¹ TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana – CIBULKOVÁ, Petra – HAVLOVÁ, Radka – KNOTKOVÁ, Vladimíra. Arktická politika Európskej únie v medzinárodnom kontextu. IN: *Současná Evropa*, 2010. s. 3-30.

⁷² Barents Euro-Arctic Cooperation. Members of the Barents Euro-Arctic Council and the Barents Regional Council [online]. [cit. 20.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.barentscooperation.org/en/About/Members>>

⁷³ Deklarácia o spolupráci v Euro-arktickom regióne Barentsovho mora, 1993.

so zástupcami pôvodného obyvateľstva z najsevernejších častí Fínska, Nórska, Švédska a severozápadného Ruska.⁷⁴ BRC tiež vznikla na konferencii v Kirkenes vo Fínsku v roku 1993, kedy regionálni guvernéri regiónov členských štátov spolu so zástupcami pôvodného obyvateľstva podpísali Protokol z úvodného zasadnutia Regionálnej rady Barentsovho mora. Ciele spolupráce oboch fór sú realizované najmä prostredníctvom sektorových projektov a aktivít vykonávaných v rámci veľkého počtu oddelených alebo spoločných pracovných skupín.

3.4.3 Európska Únia

Európska Únia si rozvinula špecifickú politiku vo vzťahu k Arktíde a zohráva významnú úlohu pri úspešnej podpore arktickej spolupráce a pomáha vysporiadať sa s výzvami, ktorým v súčasnosti región čelí. EÚ uznáva že primárnu zodpovednosť za vysporiadanie sa s týmito výzvami majú v rámci svojich území arktické štáty, avšak mnoho problémov ovplyvňujúcich arktickú oblasť môže byť adresovaných prostredníctvom regionálnej alebo medzinárodnej spolupráce.⁷⁵ Napriek tomu sa Európska Komisia pokúsila získať pozorovateľský status v Arktickej rade, ale v roku 2009 to bolo zamietnuté. Keď EK v roku 2008 vyhlásila východiská a hlavné ciele arktickej politiky EÚ, zaradila sa EÚ medzi aktérov, ktorí v posledných rokoch zverejnili svoje arktické vízie a požiadavky a dali tým najavo svoj záujem podieľať sa na formovaní arktického režimu.⁷⁶

Týmto prvým dokumentom, ktorý zakotvil rámec politiky EÚ v Arktíde bolo Oznámenie Komisie Európskemu Parlamentu a Rade: Európska Únia a Arktída z roku 2008. Toto oznámenie stanovilo záujmy EÚ a navrhlo sústrediť činnosť členských štátov EÚ a jej inštitúcií na tri hlavné ciele – ochrana a zachovanie Arktídy v jednote s jej obyvateľstvom, podpora trvalo udržateľného využívania zdrojov, a prispievanie k rozšírenej multilaterálnej správe Arktídy. V rámci ochrany a zachovania Arktídy v jednote s jej obyvateľstvom stanovila EÚ tri hlavné oblasti záujmu – životné prostredie a klimatické zmeny, podpora pôvodného obyvateľstva a lokálnych komunít, výskum, monitorovanie a vyhodnocovanie informácií. V rámci podpory trvalo udržateľného využívania zdrojov sa EÚ sústreďí najmä

⁷⁴ Barents Euro-Arctic Cooperation. Members of the Barents Euro-Arctic Council and the Barents Regional Council [online]. [cit. 20.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.barentscooperation.org/en/About/Members>>

⁷⁵ European Union External Action. EU Arctic Policy [online]. [cit. 24.04.2019]. Dostupné na internete: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/20956/arctic-short-introduction_en>

⁷⁶ TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana – CIBULKOVÁ, Petra – HAVLOVÁ, Radka – KNOTKOVÁ, Vladimíra. Arktická politika Evropské unie v mezinárodním kontextu. IN: *Současná Evropa*, 2010. s. 3-30.

na nevyužitú zásoby uhl'ovodíkov, udržateľnú mieru rybolovu, zlepšenie podmienok pre vyvíjajúcu sa arktickú obchodnú plavbu a turizmus v oblasti Arktídy. V rámci multilaterálnej správy Arktídy sa EÚ zameriava na udržanie súčasného kooperatívneho systému arktickej správy založeného na normách UNCLOS a uprednostňuje implementáciu už existujúcich povinností pred navrhovaním nových právnych nástrojov s výnimkou vývoja nových koncepcií zohľadňujúcich špecifiká arktickej oblasti.⁷⁷

Zhodnotením pokroku pri dosahovaní cieľov z tohto oznámenia sa Komisia zaoberá v Spoločnom oznámení Európskemu parlamentu a Rade: Rozvoj politiky Európskej únie voči arktickej oblasti: pokrok od roku 2008 a ďalšie kroky. Ďalším dokumentom Komisie, ktorý modifikuje arktickú politiku je Spoločné oznámenie Európskemu parlamentu a Rade: Integrovaná politika Európskej únie pre Arktídu. K Arktíde sa vyjadril aj Európsky parlament prijatím Uznesenia Európskeho parlamentu z 20. januára 2011 o udržateľnej politike Európskej únie na Ďalekom severe, v ktorom sa dotýka napríklad námornej dopravy, prírodných zdrojov či udržateľného rozvoja Arktídy.⁷⁸

⁷⁷ Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the European Parliament and Council: The European Union and the Arctic region. Brussels, 2008 COM(2008) 763 final.

⁷⁸ JANKUV, Juraj. Právny režim Arktídy v kontexte relevantných noriem medzinárodného práva verejného. IN: *SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2016. roč. IV. 91-133s. ISSN 1339-5467, s. 116.

4 Vybrané problémy ochrany životného prostredia Arktídy

Vzhľadom na prebiehajúce klimatické zmeny a ďalšie nepriaznivé vplyvy na životné prostredie Arktídy vyjadril UNEP vo svojej rezolúcii veľkú obavu, aký vplyv tieto faktory majú na arktickú biodiverzitu a na pôvodné obyvateľstvo⁷⁹. Aj keď klimatická zmena je najzávažnejším faktorom, negatívny vplyv na arktickú biodiverzitu majú aj diaľkový transport kontaminantov, lov voľne žijúcich druhov zvierat, zvýšené využívanie prírodných zdrojov a ďalšie.

Pracovná skupina Arktickej rady CAFF, ktorá sa zaoberá zberom informácií o arktickej flóre a faune, došla k niekoľkým zisteniam. Zistili, že unikátne arktické prirodzené prostredie pre flóru a faunu, vrátane morského ľadu, tundry, jazier či rašelinísk, postupne v priebehu posledných dekád mizne. Počet niektorých arktických druhov živočíchov, ktoré majú globálny význam aj význam pre obyvateľov Arktídy, sa znižuje. Celková interakcia viacerých faktorov zvyšuje negatívne vplyvy na arktickú biodiverzitu, ide napríklad nielen o najvplyvnejšiu klimatickú zmenu, ale aj znečistenie, priemyselný rozvoj a neudržateľný objem lovu živočíchov. Rozsah chránených oblastí v Arktíde sa zvýšil, ale morské oblasti sú stále málo zastúpené medzi chránenými oblasťami. Zmeny v arktickej biodiverzite vytvárajú aj výzvy aj možnosti pre obyvateľov Arktídy, napríklad to môže ovplyvniť dostupnosť tradičných jedál ale zároveň umožniť lov nových druhov zvierat. Dlhodobé pozorovania založené na najlepších dostupných tradičných a vedeckých poznatkoch sa vyžadujú na identifikáciu zmien v biodiverzite, ohodnotenie vplyvov spozorovaných zmien a vývoj adaptačných stratégií. Zmeny v arktickej biodiverzite majú globálne dôsledky, napríklad čo sa týka populácie vtáctva.⁸⁰

4.1 Ochrana polárnych medvedíov

V oblasti Arktídy sa nachádzajú niektoré špecifické druhy živočíchov, ktoré nemožno nájsť na iných miestach planéty, napríklad polárne medvede, arktické soby, polárne líšky, vlky a zajace, aljašské losy, ovce Dallove, vtáky ako uria, kajka morská, pomorník príživný, rybár dlhochvostý, morské živočíchky ako sivoň arktický, narval

⁷⁹ FITZMAURICE, Malgosia. Arctic Biodiversity and Marine Wildlife. . IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook II*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2013. 301 s. ISBN 978-92-893-2550-9.

⁸⁰ CAFF International Secretariat. *Arctic Biodiversity Trends 2010 – Selected indicators of change*. Akureyri : Ásprent Stell, 2010. 124 s. ISBN: 978-9979-9778-3-4.

jednorohý, žralok grónsky, bieluha morská, tuleň grónsky, tuleň mechúrnatý, mrož ľadový, a mnohé ďalšie. Na úrovni medzinárodného spoločenstva sú niektoré arktické druhy živočíchov chránené ustanoveniami dohovorov CBD, CITES a CMS.

Na ochranu polárnych medved'ov bola v roku 1973 prijatá špecifická Dohoda o zachovaní polárnych medved'ov (*anglicky Agreement on the Conservation of Polar Bears, ACPB*), ktorá bola reakciou na nadmerný komerčný lov v niektorých štátoch, najmä v USA a v Nórsku. Tento problém bol primárne adresovaný zákazom lovu, usmrčovania a odchyťavania polárnych medved'ov (čl. 1) najmä prostredníctvom motorizovaných plavidiel a lietadiel (čl. 4). Výnimky zo zákazu sú uvedené v čl. 3 a zahŕňajú napríklad výskumné účely, účely tradičných postupov pôvodného obyvateľstva či účely zachovania ostatných druhov. Dohoda však neustanovila žiadny inštitucionálny mechanizmus, ktorý by dohliadal na jej implementáciu.⁸¹

V praxi však dohliada na implementáciu dohody Špecializovaná skupina na polárne medvede (*anglicky Polar Bear Specialist Group, PBSG*), ktorá je podskupinou Komisie pre prežitie druhov (*anglicky Species Survival Commission, SSC*) Medzinárodnej únie na ochranu prírody a prírodných zdrojov (IUCN). PBSG slúži aj ako vedecká poradná komisia pre dohodu. V poslednom období však dotknuté štáty podnikli kroky k vytvoreniu formálnejšej inštitucionálnej štruktúry zvolaním schôdze zmluvných strán. Prvá takáto schôdza sa konala v roku 2009 v Tromsø v Nórsku, kde sa strany dohodli na pravidelnom dvojročnom intervale schôdzi. Ďalšie schôdze sa doposiaľ konali v Iqualit (Kanada), v Moskve (Rusko), Ilullisat (Grónsko) a vo Fairbanks (USA). Schôdze sa zaoberajú množstvom tém od klimatických zmien cez ochranu prirodzeného prostredia polárnych medved'ov až po riadenie ich lovu.

ACPB však nezaznamenala až tak veľký úspech pri riešení dvoch problémov, a to klimatickej zmeny a nadmerného lovu zdieľanej populácie polárnych medved'ov. Čo sa týka klimatických zmien, táto problematika značne presahuje rámec ACPB a ovplyvňuje celý svet a nielen územie Arktídy či populáciu polárnych medved'ov, takže zmluvné strany by sa s riešením tohto problému mali obrátiť na iné fóra a národné a medzinárodné mechanizmy, aby podnikli primerané kroky na adresovanie klimatickej zmeny.⁸² Čo sa týka nadmerného lovu zdieľaných populácií polárnych medved'ov, správy PSBG často radili dotknutým

⁸¹ BANKES, Nigel. Polar Bears and International Law. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook II*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2013. 301 s. ISBN 978-92-893-2550-9.

⁸² Meeting of the Parties to the 1973 Agreement on the Conservation of Polar Bears. Final Report. Trondheim : The Directorate for Nature Management, 2009. 32 s. ISBN 978-82-7072-822-5.

štátom, aby dosiahli spoločnú dohodu. V nadväznosti na to uzavreli Rusko a USA bilaterálnu Dohodu o zachovaní a riadení populácie polárnych medveďov na území Aljašky a Čukotky. Bilaterálna dohoda bola uzavretá aj medzi konkrétnymi skupinami pôvodného obyvateľstva, konkrétne medzi Inuvialuitmi (žijúcimi na území Kanady) a Inupiatmi (žijúcimi na území USA).

4.2 Rybolov

Významná je ochrana nielen pozemných druhov živočíchov, ale aj tých morských. V súvislosti s udržateľnosťou biodiverzity preto bolo nutné regulovať aj ochranu morského prostredia a s tým súvisiaci rybolov. Základným medzinárodným dokumentom zaoberajúcim sa touto témou je už niekoľkokrát spomínaný UNCLOS. Obsahuje komplex základných pravidiel regulujúcich rybolov vo výlučnej ekonomickej zóne a na šírom mori.

Reguláciu rybolovu na šírom mori obsahujú články 116 až 120 UNCLOS. V zásade „všetky štáty majú právo na to, aby ich štátni príslušníci vykonávali rybolov na šírom mori“⁸³, toto právo ale podlieha niekoľkým výnimkám. Zároveň článok 118 UNCLOS zakotvuje povinnosť štátov spolupracovať pri zachovávaní živých zdrojov v oblastiach šíreho mora a pri hospodárení s nimi. Konkrétne povinnosti štátov pri určovaní prípustného úlovku a ustanovovaní iných opatrení pre zachovanie živých zdrojov v šírom mori sú „vykonanie opatrení zameraných na zachovanie a obnovovanie populácie lovených druhov na úrovniach, ktoré umožňujú maximálnu a stálu ťažbu týchto zdrojov“ a „zváženie možných dôsledkov pre druhy pridružené k loveným druhom alebo ktoré sú na nich závislé“.⁸⁴ Opatrenia štátov na zachovávanie živých zdrojov a ich vykonávanie sú založené na zásade nediskriminácie, pretože formálne ani fakticky by nemali diskriminovať rybárov akéhokoľvek štátu.

Úprava rybolovu vo výlučnej ekonomickej zóne sa nachádza v piatej časti UNCLOS a zaoberá sa zachovaním (čl. 61) a využívaním živých zdrojov (čl. 62), druhmi vyskytujúcimi sa vo výlučnej ekonomickej zóne dvoch alebo viacerých pobrežných štátov (čl. 63), vysokost'ahovavými druhmi (čl. 64), morskými cicavcami (čl. 65), anadromnými druhmi (čl. 66), katadromnými druhmi (čl. 67) a prisadavými druhmi (čl. 68 spolu s čl. 77,

⁸³ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 116.

⁸⁴ Medzinárodný dohovor OSN o morskom práve, čl. 119, ods. 1.

ods. 4). V rámci svojej výlučnej ekonomickej zóny si môžu pobrežné štáty určiť prípustný úlovok živých zdrojov a podporovať optimálne využívanie týchto zdrojov.

Čo sa týka sťahovavých a vysokosťahovavých druhov rýb, ich zachovávanie a využívanie by sa malo riešiť prostredníctvom bilaterálnej alebo multilaterálnej spolupráce medzi pobrežnými štátmi, cez ktoré tieto ryby migrujú, a medzi štátmi, ktoré takéto druhy lovia. V nadväznosti na to bola v roku 1995 prijatá Dohoda o uplatňovaní ustanovení Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. decembra 1982 o ochrane a využívaní transzonálnych populácií rýb a populácií rýb migrujúcich na veľké vzdialenosti (*anglicky The United Nations Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks, FSA*). Signatármi dohody sú všetky arktické štáty s výnimkou USA. Jej cieľom je doplniť predmetné ustanovenia UNCLOS a zároveň umožniť implementáciu ustanovení prostredníctvom regionálnych organizácií zaoberajúcimi sa riadením rybolovu.⁸⁵

UNCLOS v niekoľkých svojich ustanoveniach zdôrazňuje ochranu morských cicavcov so špeciálnym zameraním na veľryby. V tejto oblasti je významným Medzinárodný dohovor o regulácii lovu veľrýb, ktorým bola založená aj Medzinárodná veľrybárska komisia. Jej hlavným cieľom je dohliadať na opatrenia, ktoré regulujú lov veľrýb po celom svete. Súčasne však aj podporuje výskum, publikuje výsledky vedeckých výskumov a podporuje štúdie v relevantných oblastiach.⁸⁶ Práca komisie je rozdelená medzi niekoľko výborov, podvýborov a pracovných skupín, najdôležitejšími sú vedecký výbor, výbor pre zachovanie populácie veľrýb, finančno-administratívny výbor, výbor pre tradičný domorodý lov veľrýb, pracovná skupina pre otázky usmrcovania veľrýb a podvýbor pre skúmanie porušené dohovoru.⁸⁷

Zachovávaním a exploatáciou rýb sa zaoberá aj niekoľko regionálnych dohovorov, jedným z nich je napríklad Dohovor o budúcej medzinárodnej spolupráci pri rybolove v severovýchodnom Atlantiku prijatý v roku 1980 zmluvnými stranami Dánskom, EÚ, Nórskom a Ruskom. Dohovor sa vzťahuje aj na oblasť centrálného Severného ľadového oceána a aplikuje sa na všetky zdroje rybolovu s výnimkou morských cicavcov,

⁸⁵ FITZMAURICE, Malgosia. Arctic Biodiversity and Marine Wildlife. . IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook II*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2013. 301 s. ISBN 978-92-893-2550-9.

⁸⁶ FITZMAURICE, Malgosia. Arctic Biodiversity and Marine Wildlife. . IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook II*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2013. 301 s. ISBN 978-92-893-2550-9.

⁸⁷ International Whaling Commission. [online]. [cit. 25.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://iwc.int/commission-sub-groups>>

vysokosť ahovavých druhov rýb a anadromných druhov rýb. Cieľom dohovoru je zabezpečiť dlhodobé zachovávanie a optimálne využívanie zdrojov rybolovu na území dohovoru, a zároveň poskytnúť trvalo udržateľné ekonomické, environmentálne a sociálne výhody.⁸⁸ Zároveň bola dohovorom založená aj Komisia pre rybolov v severnom Atlantiku (*anglicky North-East Atlantic Fisheries Commission, NEAF*), pozostávajúca z výborov a pracovných skupín.

Ďalším špecifickým regionálnym dohovorom je Dohovor o zachovaní lososov v severnom atlantickom oceáne (*anglicky The Convention for the Conservation of Salmon in the North Atlantic Ocean*) z roku 1982, ktorým bola založená Organizácia na ochranu lososov severného Atlantiku (*anglicky North Atlantic Salmon Conservation Organization, NASCO*). Ide o medzivládnu organizáciu, ktorá pozostáva zo zástupcov zmluvných strán dohovoru, a to Kanada, Dánsko, EÚ, Nórsko, Rusko a USA. Dohovor sa vzťahuje na „lososov, ktoré migrujú mimo oblastí rybárskej právomoci pobrežných štátov Atlantického oceánu“⁸⁹, pričom lov lososov mimo oblastí rybárskej právomoci pobrežných štátov je v článku 2, odseku 1 zakázaný. Cieľom NASCO je zachovávanie, obnova, udržanie a racionálne hospodárenie s atlantickým lososom prostredníctvom medzinárodnej spolupráce za využívania najlepších dostupných vedeckých údajov.⁹⁰

Zaujímavým je aj Dohovor medzi vládou Islandu, vládou Nórska a vládou Ruskej federácie o niektorých aspektoch spolupráce v oblasti rybolovu (*anglicky Agreement Between the Government of Iceland, the Government of Norway and the Government of the Russian Federation Concerning Certain Aspects of Co-operation in the Area of Fisheries*) z roku 1999. Podľa článku 2 sa môžu zmluvné strany dohodnúť na výmene ročných kvót v príslušných výlučných ekonomických zónach. V článku 7 dohovor obsahuje dôležité ustanovenie, podľa ktorého zmluvné strany podniknú opatrenia na zabránenie prístupu takých lodí s úlovkami do ich prístavov, ak bolo preukázané, že tieto boli ulovené v rozpore s týmto dohovorom a ostatnými normami medzinárodného práva. Výnimku tvoria situácie núdze alebo vyššej moci.

Koncom roka 2018 bola v Ilulissat (Grónsko) podpísaná Dohoda o strednej časti Severného ľadového oceánu (*anglicky the Agreement to Prevent Unregulated High Seas Fisheries in the Central Arctic Ocean, CAOFA*). Dohodu podpísalo 5 arktických štátov

⁸⁸ Dohovor o budúcej medzinárodnej spolupráci pri rybolove v severovýchodnom Atlantiku, 1980. čl. 2.

⁸⁹ Dohovor o zachovaní lososov v severnom atlantickom oceáne, 1982. čl. 1, ods. 1.

⁹⁰ North Atlantic Salmon Conservation Organization. About NASCO [online]. [cit. 24.04.2019]. Dostupné na internete: <<http://www.nasco.int/about.html>>

(Dánsko, Kanada, Nórsko, Rusko a USA) spolu s Čínou, EÚ, Islandom, Japonskom a Južnou Kóreou. Cieľom dohody je predchádzať neregulovanému rybolovu v oblasti šireho mora v centrálnom Severnom ľadovom oceáne prostredníctvom vykonávania preventívnych a riadiacich opatrení ako súčasť dlhodobej stratégie na ochranu zdravých morských systémov a na zabezpečenie zachovania a trvalo udržateľného využívania zdrojov rýb.⁹¹ Dohoda však ešte nenadobudla účinnosť. Tú nadobudne, ak všetkých 10 strán dohovoru ho ratifikuje do svojich príslušných národných právnych poriadkov. Po nadobudnutí účinnosti dohody sa bude každé dva roky uskutočňovať schôdza zmluvných strán, aby preskúmali implementáciu dohody.⁹²

⁹¹ Dohoda o strednej časti Severného ľadového oceánu, 2018. čl. 2.

⁹² European Commission. EU and Arctic partners enter historic agreement to prevent unregulated fishing in high seas – Frequently Asked Questions [online]. [cit. 26.04.2019]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/fisheries/eu-and-arctic-partners-enter-historic-agreement-prevent-unregulated-fishing-high-seas-%E2%80%93-frequently_en>

Záver

V našej bakalárskej práci sme sa venovali analýze súčasného stavu problematiky ochrany životného prostredia Arktídy. Keďže arktické územie naberá na dôležitosti v rámci medzinárodnej komunity kvôli svojej strategickej polohe, zásobám nerastných surovín a biologickej diverzite, je potrebné zaoberať sa aj mierou ochrany životného prostredia tohto územia. Cieľom našej bakalárskej práce bolo poskytnúť prehľad stavu ochrany životného prostredia Arktídy a analyzovať niektoré vybrané problémy, ktorým v súvislosti s tým čelí. Tieto vybrané problémy konkrétne boli ochrana polárnych medved'ov ako typickým živočíchom vyskytujúcim sa iba na tomto území, a regulácia rybolovu, pretože územie Arktídy je tvorené najmä pobrežnými štátmi a Severným ľadom oceánom.

V prvej kapitole práce sme sa zamerali na teoretické uvedenie do témy, pretože sme v záujme lepšej zrozumiteľnosti textu považovali za vhodné najprv zadefinovať územie Arktídy. Keďže univerzálna definícia neexistuje, poskytli sme niekoľko definícií a následne sme vybrali tú najvhodnejšiu pre účely tejto práce. Za územie Arktídy teda považujeme oblasť v okolí severného pólu až po severnú polárnu čiaru. Druhá časť prvej kapitoly sa ďalej zamerala na to, ktoré štáty a na základe čoho si nárokuje jednotlivé časti tohto územia. Bola spomenutá aj teória tzv. polárnych sektorov, ktorá je však už v dnešnej dobe neaktuálna. Nároky štátov na jednotlivé časti morí a oceánov sa teda spravujú pravidlami medzinárodného morského práva reflektovaného vo veľkej časti ustanoveniami UNCLOS.

Druhá kapitola priblížila ciele a metodiku práce. Na dosiahnutie hlavného cieľa bolo potrebné si stanoviť určité parciálne ciele, ako napríklad zadefinovanie územia Arktídy, identifikácia územných nárokov štátov na územie Arktídy, identifikácia a analýza medzinárodno-právnych noriem, ktoré sú pre územie Arktídy relevantné, analýza regionálnej správy Arktídy a ochrany životného prostredia na tejto úrovni, analýza problematiky ochrany polárnych medved'ov a regulácie rybolovu v oblasti Arktídy. Počas práce sme najviac používali metódu analýzy a snažili sa poskytnúť vybrané relevantné informácie z množstva zahraničných, ale aj niektorých slovenských, zdrojov.

Tretia časť práce je v porovnaní s ostatnými kapitolami o niečo rozsiahlejšia a pozostáva až zo 4 podkapitol. Začali sme v nej analyzovaním jednotlivých noriem a zásad medzinárodnej ochrany životného prostredia, pričom sme sa detailnejšie zamerali na rozdelenie medzinárodných dohovorov a uvedenie informácií o najpodstatnejších dohovoroch z tejto oblasti. Rozsah týchto informácií spočíval v uvedení názvu, roku, mieste

prijatia a zamýšľanom zámere. Keďže išlo skôr o všeobecnejšie informácie, zároveň sme sa snažili pri každom dohovore aj uviesť možnosť aplikácie jeho ustanovení na arktickú oblasť. Ďalšia časť druhej kapitoly poskytla stručný historický prehľad o vývoji ochrany životného prostredia Arktídy. Následne sme sa sústredili na právne normy, ktoré sa aplikujú na oblasť Arktídy, a to najmä medzinárodné morské právo, medzinárodné environmentálne právo a medzinárodnú ochranu ľudských práv. V poslednej časti druhej kapitoly sa venujeme analýze subjektov, ktoré sa vo významnej miere podieľajú na správe tejto oblasti.

V štvrtej kapitole sme sa zamerali len na niektoré konkrétne problémy, ktorým je v súčasnosti oblasť Arktídy vystavená. Analyzovali sme ochranu polárnych medveďov, keďže ide o živočíšny druh, ktorý sa nikde inde vo svete nevyskytuje a je typickým zvierateľom práve arktickej oblasti. Na medzinárodnej úrovni sa týmto živočíchom poskytuje rozsiahla ochrana, pričom jej charakteristiku sme opísali v tejto časti práce. Nemenej dôležité pre správne fungovanie ekosystému a životného prostredia je aj populácia rýb. Preto sa ďalšia časť poslednej kapitoly venuje práve rozboru regulácie rybolovu. Opäť sme uviedli najprv všeobecné pravidlá a potom postupne aj tie špecifickejšie.

Vzhľadom k vytýčenému cieľu sme práve toho názoru, že sa nám ho podarilo naplniť. Poskytli sme prehľad stavu ochrany životného prostredia Arktídy a analyzovali sme jednotlivé vybrané problémy, pričom sme sa tieto informácie snažili podať čo najzrozumiteľnejšie, najstručnejšie a najvýstižnejšie, ale zároveň aj odborne.

Zoznam použitej literatúry

Knížné zdroje, kapitoly a monografie

1. ALFREDSSON, Gudmundur. Human Rights and Indigenous Rights. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2010. ISSN: 1876-8814.
2. BANKES, Nigel. Polar Bears and International Law. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook II*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2013. 301 s. ISBN 978-92-893-2550-9.
3. CAFF International Secretariat. *Arctic Biodiversity Trends 2010 – Selected indicators of change*. Akureyri : Ásprent Stell, 2010. 124 s. ISBN: 978-9979-9778-3-4.
4. ČEPEKLA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha : Eurolex Bohemia, 2003. 761 s. ISBN 80-86432-57-2.
5. DORLING KINDERSLEY. *Zem*. Bratislava : Ikar, 2004. 520 s. ISBN 80-551-0796-3.
6. FITZMAURICE, Malgosia. Arctic Biodiversity and Marine Wildlife. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook II*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2013. 301 s. ISBN 978-92-893-2550-9.
7. HARRIS, David. *Cases and Materials on International Law*. 7. vyd. Londýn : Sweet & Maxwell, 2010. s. 210. ISBN 978-1847032782.
8. KRIWOKEN, Lorne. Environmental change in the Arctic region. In: STEPHENS, Tim – VANDERZWAAG, David L. (ed.). *Polar Oceans Governance in an Era of Environmental Change*. Cheltenham : Edward Elgar Publishing Limited, 2014, s. 45. ISBN 978 1 78195 544 4.

9. LOUKACHEVA, Natalia. Arctic Governance. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2010. ISSN: 1876-8814.
10. ROTHWELL, Donald R. *The Polar Regions and the Development of International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 514 s. ISBN 0 521 56182 5.
11. SHAW, Malcolm N. *International law*. 6. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 1542 s. ISBN 978-0-521-72814-0.
12. VANDERZWAAG, David L. Law of the Sea and Governance of Shipping in the Arctic and Antarctic. IN: LOUKACHEVA, Natalia (ed.). *Polar Law Textbook*. Copenhagen : Nordic Council of Ministers, 2010. ISSN: 1876-8814.
13. VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – osobitná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2013. 531 s. ISBN 978-80-7160-412-9.
14. VRŠANSKÝ, Peter – VALUCH, Jozef a kol. *Medzinárodné právo verejné – všeobecná časť*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2012. 405 s. ISBN 978-80-7160-404-9.

Odborné články a štúdie

1. Commission of the European Communities. Communication from the Commission to the European Parliament and Council: The European Union and the Arctic region. Brussels, 2008 COM(2008) 763 final.
2. IŠTOK, Robert. Arktída v geopolitických a politickogeografických súvislostiach. IN: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis: Prírodné vedy: Folia Geographica 19*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012, roč. 54, 94 s. ISSN 1336-6157.
3. JANKUV, Juraj. Právny režim Arktídy v kontexte relevantných noriem medzinárodného práva verejného. IN: *SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2016. roč. IV. 91-133s. ISSN 1339-5467.

4. Meeting of the Parties to the 1973 Agreement on the Conservation of Polar Bears. Final Report. Trondheim : The Directorate for Nature Management, 2009. 32 s. ISBN 978-82-7072-822-5.
5. ONDŘEJ, Jan. Aplikace Úmluvy OSN o mořském právu na Arktidu. IN: *Právník* 6/2014. Praha. s. 487. ISSN 0231-6625.
6. SALCIDO, Rachael E. Law Applicable on the Outer Continental Shelf and in the Exclusive Economic Zone. IN: *The American Journal of International Law*. 2010, Volume 58.
7. TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana – CIBULKOVÁ, Petra – HAVLOVÁ, Radka – KNOTKOVÁ, Vladimíra. Arktická politika Evropské unie v mezinárodním kontextu. IN: *Současná Evropa*, 2010. s. 3-30.

Medzinárodné dohovory, právne normy a rozhodnutia súdov

1. Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní, 1989.
2. Deklarácia o spolupráci v Euro-arktíckom regióne Barentsovho mora, 1993.
3. Dohoda o spolupráci v oblasti znečisťovania mora ropou, pripravenosti a reakcii v Arktíde, 2013.
4. Dohoda o strednej časti Severného ľadového oceánu, 2018.
5. Dohovor o budúcej medzinárodnej spolupráci pri rybolove v severovýchodnom Atlantiku, 1980.
6. Dohovor o hodnotení vplyvov na životné prostredie presahujúcich štátne hranice, 1991.

7. Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín, 1973.
8. Dohovor o ochrane európskych voľne žijúcich organizmov a prírodných stanovišť, 1979.
9. Dohovor o ochrane sťahovavých druhov voľne žijúcich živočíchov, 1979.
10. Dohovor o biologickej diverzite, 1992.
11. Dohovor o spolupráci pri pátraní a záchrane vo vzduchu a na mori v Arktíde, 2011.
12. Dohovor o zachovaní lososov v severnom atlantickom oceáne, 1982.
13. Dohovor OSN o morskem práve, 1982.
14. ICJ. *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Judgment. 25 September 1997. I.C.J. Reports 1997, p. 7.
15. ICJ. *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, Advisory Opinion. 8 July 1996. I.C.J. Reports 1996, p. 226.
16. Ilulissatská deklarácia, 2008.
17. Medzinárodný dohovor o regulácii lovu veľrýb, 1946.
18. Minamatský dohovor o ortuti, 2013.
19. Ottawská deklarácia, 1996.
20. Polárny kódex, 2015.
21. Rámcový dohovor OSN o zmene klímy, 1992.
22. Rio deklarácia o životnom prostredí a rozvoji, 1992.

23. Rotterdamský dohovor o udeľovaní predbežného súhlasu po predchádzajúcom ohlásení pre určité nebezpečné chemikálie a pesticídy v medzinárodnom obchode, 1998.
24. Štokholmský dohovor o perzistentných organických látkach, 2001.
25. Trail Smelter case (United States, Canada). In: UNITED NATIONS. *Reports of International Arbitral Awards*. Volume III pp. 1905 – 1982.
26. Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy, 1985.
27. Ženevský dohovor o diaľkovom znečisťovaní ovzdušia prechádzajúcom hranicami štátov, 1979.

Internetové zdroje

1. Arctic Council. History of the Arctic Council [online]. [cit. 17.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council>>
2. Barents Euro-Arctic Cooperation. Members of the Barents Euro-Arctic Council and the Barents Regional Council [online]. [cit. 20.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.barentscooperation.org/en/About/Members>>
3. European Environment Agency (EEA). About us [online]. [cit. 31.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.eea.europa.eu/about-us>>
4. European Commission. EU and Arctic partners enter historic agreement to prevent unregulated fishing in high seas – Frequently Asked Questions [online]. [cit. 26.04.2019]. Dostupné na internete: < https://ec.europa.eu/fisheries/eu-and-arctic-partners-enter-historic-agreement-prevent-unregulated-fishing-high-seas-%E2%80%93-frequently_en>

5. European Union External Action. EU Arctic Policy [online]. [cit. 24.04.2019]. Dostupné na internete: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/20956/arctic-short-introduction_en>
6. International Maritime Organization. Shipping in polar waters [online]. [cit. 04.04.2019]. Dostupné na internete: <<http://www.imo.org/en/MediaCentre/HotTopics/polar/Pages/default.aspx>>
7. The Intergovernmental Panel on Climate Change. About the IPCC [online]. [cit. 31.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.ipcc.ch/about/>>
8. International Union for Conservation of Nature. About [online]. [cit. 31.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.iucn.org/about>>
9. International Whaling Commission. [online]. [cit. 25.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://iwc.int/commission-sub-groups>>
10. Joint Nature Conservation Committee. The Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (the OSPAR Convention) [online]. [cit. 07.04.2019]. Dostupné na internete: <<http://jncc.defra.gov.uk/page-1370>>
11. North Atlantic Salmon Conservation Organization. About NASCO [online]. [cit. 24.04.2019]. Dostupné na internete: <<http://www.nasco.int/about.html>>
12. OSPAR Commission. How OSPAR works [online]. [cit. 14.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.ospar.org/about/how>>
13. The Governor of Svalbard. Svalbard Treaty [online]. [cit. 02.04.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.sysselmannen.no/en/Toppmeny/About-Svalbard/Laws-and-regulations/Svalbard-Treaty/>>
14. United Nations Environment Programme. Why does UN environment matter? [online]. [cit. 30.03.2019]. Dostupné na internete: <<https://www.unenvironment.org/about-un-environment/why-does-un-environment-matter>>